

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení ruského jazyka a literatury

Bakalářská práce

Gulag – známý i neznámý

(The known and unknown Gulag)

Vypracovala: Oksana Solonynko

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 31. března 2017

Oksana Solonyňko

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. PaedDr. Zdeňce Matyušové, Ph.D. za její odborné vedení a poskytnutí pomoci při zpracování mé bakalářské práce. Zároveň bych také ráda poděkovala své rodině za podporu.

Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení ruského jazyka a literatury
Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice

Gulag – známý i neznámý

Téma mé bakalářské práce je zaměřeno na systém fungování nápravně – pracovních táborů v Sovětském svazu na základě tvorby Alexandra Solženicyna. V práci je také přiblížen osud a tvorba tohoto spisovatele. Práce je rozdělena do pěti kapitol. První z nich pojednává o prehistorii vzniku nucených prací v Rusku. Druhá obsahuje historii vzniku prvních táborů, jejich rozrůstání a také důležité mezníky v historii Gulagu. Třetí kapitola se podrobněji věnuje systému fungování táborů, jako zadržení, transport, život a práci v táborech. Čtvrtá kapitola seznamuje čtenáře se spisovatelem a publicistou Alexandrem Isajevičem Solženicynem, jeho literární a publicistickou tvorbou. Součástí práce je kapitola Gulag v současnosti.

Bakalářská práce obsahuje dokumentární přílohy, fotografie a bibliografii.

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

Department of Slavic languages and literatures
Department of Russian language and literature
Faculty of Education, University of South Bohemia, České Budějovice

The known and unknown Gulag

The topic of my bachelor's thesis is focused on the system and fiction in labor rehabilitation camps in the Soviet Union based on Solzhenitsyn's work. The work is also focused on fate and work the writer. The work is separated into five chapters. The first one deals with the history of involuntary labor in Russia. The second contains the history of the early camps, its expansion as well as important historical milestones of Gulag. The third chapter describes the detailed functioning of the system of camps, such as detention, transport, living and working in the camps. The fourth chapter introduces the writer and journalist Alaxandr Isajevitch Solzhenitsyn, his literary and journalistic work. The thesis also includes the chapter Gulag today.

The bachelor work contains documentary attachments, photographs and bibliography.

Supervisor of thesis: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

Obsah

Úvod.....	7
1. Prehistorie nucených prací v Rusku.....	9
2. Zrod Gulagu.....	10
2.1 První tábor.....	10
2.2 Rozrůstání táborů.....	13
2.3 Jedny z nejznámějších táborových komplexů Sovětského svazu.....	16
2.4 Klíčové osobnosti Gulagu.....	20
2.5 Období Velkého teroru v letech 1937 - 1938.....	22
2.6 Smrt Stalina a budoucí vývoj Gulagu.....	24
3. Systém fungování Gulagu.....	26
3.1 Zadržení a vězení.....	26
3.2 Transport.....	29
3.3 Život a práce v táborech.....	30
3.4 Ženy a děti v táborech.....	33
4. Spisovatel a publicista Alexandr Solženicyn.....	36
4.1 Stručný přehled literární a publicistické tvorby spisovatele.....	38
4.2 Dílo Souostroví Gulag.....	42
5. Gulag v současnosti.....	44
Závěr.....	45
Резюме.....	46
Seznam použité literatury.....	48
Seznam použitých zkratek.....	50
Dokumentární přílohy	

Úvod

Snad alespoň jednou za život každý z nás slyšel slovo Gulag. Ale chápe a ví většina z nás, co všechno se pod tímto slovem skrývá? Odkud pochází název Gulag a jaké je jeho rozšířování? Tato práce by měla přiblížit obširnou problematiku, význam a obsah tohoto termínu.

Téma jsem si zvolila po přečtení knih *Jeden den Ivana Děnisoviče* a *Souostroví Gulag* spisovatele a publicisty A. I. Solženicyna. Díla mě velice zaujala, a tak jsem se rozhodla prozkoumat toto téma hlouběji, což je samo o sobě velmi těžké zachytit ho pouze na stránkách bakalářské práce. Prakticky to není možné. Jsou to léta utlačování a teroru milionů lidí. Jejich osudy si jistě zaslouží větší pozornost. Pokusíme se však o přiblížení tématu jeho čtenáři tak, aby se vcítil a pochopil alespoň částečně vývoj, fungování a zánik tohoto léta trvajících krutého způsobu využívání lidí a jejich pracovní síly.

Za většinu svých monumentálních staveb, silnic, kanálů a mnoho jiného dnes Rusko vděčí lidem, kteří nedobrovolně položili své životy kvůli zdeformovanému a paranoidnímu vnímání světa a ideologie Leninem a následně hlavně Stalinem. Po celé Ruské federaci můžeme vidět nespočet památníků obětem Únorové revoluce, Velké říjnové socialistické revoluce nebo obětem druhé světové války, ale kde jsou monumentální památníky milionům ruských občanů, kteří bezdůvodně umřeli, kteří byli krutě mučeni a následně vyhlazeni, dokonce bez udání důvodů. Jistě nějaké památky, muzea a sdružení existují, ale většina z nich byla postavena nebo založena dobrovolníky a příbuznými obětí. Miliony a miliony zničených osudů, navždy ztracených blízkých, rodičů a kamarádů. Temná skvrna v dějinách národa, který se nepozastavil nad osudem vlastního lidu, nad genocidou vlastního národa.

V práci jsem se snažila částečně dodržet chronologii událostí. Je řazena do pěti kapitol. V první kapitole uvádíme stručnou prehistorii nucených prací v Rusku. Druhá kapitola se zabývá samotným zrodem Gulagu, dále popisem prvního plánovaného tábora na Soloveckých ostrovech. Kapitola pokračuje rozrůstáním táborů. Představujeme v ní jako příklad nejznámější táborové komplexu Sovětského svazu a klíčové osobnosti Gulagu napříč historií. Do této kapitoly je zahrnuto období let 1937 - 1938, které je nazývané dobou Velkého teroru. Následně seznamujeme čtenáře s obdobím smrti Stalina a následujícími událostmi. Třetí kapitola práce zahrnuje podrobnější informace o fungování Gulagu. Synchronně jsou seřazeny podkapitoly Zadržení a vězení, Transport,

Život a práce v táborech, Ženy a děti v táborech. Každá z nich líčí detailněji popis vězňova života v těchto etapách. Čtvrtá kapitola nás již seznamuje s A. I. Solženicynem, který je právem nazýván „otcem“ lágrové prózy. V kapitole Spisovatel a publicista Alexandr Solženicyn najdeme informace o jeho životě a tvorbě. Dále uvádíme stručný přehled a obsah jeho děl *Jeden den Ivana Děnisoviče* a dílo *Souostroví Gulag*, na němž je z velké části tato práce založena. Pátá kapitola obsahuje stručné informace o Gulagu dnes, o jeho památnících a organizacích, které se zabývají sběrem a uchováním informací z období fungování Gulagu.

1. Prehistorie nucených prací v Rusku

Pokud tato práce má za cíl přiblížit a rozšířit povědomí o již nechvalně známém Gulagu, je třeba také objasnit čtenáři období a podmínky, v nichž se tento systém zrodil.

Nucené práce byly zavedeny již v carském Rusku, kdy je hojně využíval Petr I. Takovýto typ trestu v podstatě sloužil k nápravě lidí, ale i zároveň k využití jejich pracovní síly. Jeho pojmenování katorga neboli nucené práce bylo převzato ze Západu a původně označovalo druh otrocké práce na galejích, kde byli vězňové přikováni řetězy, nuceni veslovat, zatímco je bičovali. Kromě nucených prací existoval i jiný druh trestu, a to nucené vyhnanství do neosídlených oblastí carského Ruska.

Postupem času v ruském impériu se vězňové začali využívat na stavbách kanálů, přístavů a při těžbě nerostných zdrojů. Jako příklad je možné uvést stavbu města Sankt-Petěrburg. Trestanci pracovali všude, kde byl nedostatek pracovních sil.

V této praxi pokračovali i následující vladaři, i když každý z nich do tohoto trestního systému vnášel jisté změny. Pro mě je však tím největším rozdílem při srovnání nucených prací v carském Rusku a v sovětském Rusku ten, že v carském Rusku bylo odsouzení ve většině případů zdůvodněno a zločinec také věděl, proč byl zatčen a za co odsouzen. Bezpochyby existovaly přehmaty v zatčení nevinných, ale soudní systém a trestní právo byly vyvíjeny a zdokonalovány, zatímco v sovětském Rusku byl každý zákon vytvořen hlavně proto, aby ještě více terorizoval občany. Soudy probíhaly, ale většina z nich byla jenom velkolepá fraška, která již měla napsaný scénář, a její výsledek byl předem jasný.

Politická a ekonomická situace v první polovině dvacátého století byla v carském Rusku velmi složitá. Rusko bojovalo v první světové válce, zemí zmítal hlad a veškerá produkce byla nasměrována na podporu vojáků na frontách. V roce 1917 proběhly dvě revoluční vlny. Únorová revoluce, v důsledku které car Mikuláš II. byl nucen abdikovat. K moci se dostali menševici a eseři, kteří ale nebyli schopni dát lidem to, po čem prahli nejvíce – mír a stabilitu. V důsledku této nestability získávali postupně moc bolševici pod vedením V. I. Lenina. Situace se vyhroutil ve Velkou říjnovou revoluci. Bolševici svrhli Prozatímní vládu a vyhlásili 25. října vládu pouze jedné vládnoucí strany. Byla vytvořena Rada lidových komisařů v čele s V. I. Leninem. I přes jejich nadvládu se opozice dále tajně snažila situaci zvrátit. Následně začala probíhat tajná zatýkání všech odpůrců revoluce. Od tohoto okamžiku nepřitelem se mohl stát kdokoli. Lidé byli trestáni nejenom za to, co udělali, ale také za to, co by mohli udělat.

2. Zrod Gulagu

Poté, co se Lenin dostal k moci, se ukázalo, že strana není plně připravená a nemá jasně vytyčené cíle, a co víc, bolševici neměli moc velkou lidovou podporu. Jediným jasným cílem bylo uchopení moci a následné vytvoření státu s jednou vládnoucí stranou. Kvůli těmto faktorům začala krvavá občanská válka, jejímž cílem bylo udržet bolševiky u moci. Úkolem bylo hlavně zničit opozici, kterou představovali anarchisté, esei, menševici a inteligence. V tomto chaosu se zřetelněji vynořila již dřívější Leninova idea vytvořit koncentrační tábory pro odpůrce revoluční ideologie. Lenin rozlišoval dva druhy zločinců: první – zloděj, vrah, nebo podvodník, který by se ale časem mohl napravit a přidat se k revoluci a být prospěšný Sovětskému svazu; druhý – třídní nepřítel, který byl proti revoluci, chtěl ji zničit, a toho je třeba tvrdě potrestat. Definice třídního nepřítele byla po celou dobu fungování pracovních táborů natolik nejasná a nedefinovaná, že se jím mohl stát kdokoli, a také, jak později uvidíme, to byl nástroj, jak odstranit mnoho nepohodlných a nežádoucích osob. Po celém Sovětském svazu probíhalo hromadné zatýkání nepřátel nastoleného systému. Kvůli obrovské rozloze země a právě již zmíněné nejasnosti ve vymezení třídního nepřítele, byli uvězněni buď předem vytipovaní jedinci, nebo také zcela náhodné osoby, které buď byly v nesprávný čas na nesprávném místě, nebo se snažily nějak pomoci ostatním. Tento systém zatýkání se udržel v Sovětském svazu až do jeho samého zániku.

2.1 První tábor

Solovecké tábory se rozkládaly na Soloveckých ostrovech v západní části Bílého moře. Dominantou ostrovů je Solovecký klášter zvaný Solovecký Kreml. Sloužil již dříve jako carské vězení pro politické odpůrce. Začátkem dvacátých let 20. století jejich účel nebude jiný, avšak již v jiném politickém zřízení. „*Dzeržinskij se 13. října 1923 obrátil na sovětskou vládu a přesvědčil je, aby konfiskovaný klášterní majetek spolu s kláštery Petromink a Cholmogory předala Čece – později GPU a pak OGPU, čili Jednotná státní politická správa (Objediňonnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije). Zároveň je pokřtili „tábory zvláštního určení“. Později pak byly známy jako „severní tábory zvláštního určení“: Severnyje lageri osobogo naznačenija neboli SLON.*“¹

---

¹Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 48.

Zdejší tábory nebyly prvními ve dvacátých letech, ale v nich jako v prvních započala rozsáhlá praxe využívání otrocké práce a nucených prací vězňů coby prostředků převýchovy. Zanedlouho se stavěly další pomocné tábory, jako například Vagirakša nebo Popov. V táboře se rozlišovaly dvě hlavní kategorie vězňů. První kategorii tvořili političtí, mezi které patřili esei, anarchisté, sionisté nebo sociální demokraté. Ti byli umístováni do Savvatěvského kláštera, hlavně kvůli izolaci. Měli jistá privilegia, jako právo číst knihy, právo nepracovat a svobodu pohybu. Ačkoliv je také sužovaly nemoci a hlad, dokázali si v té době zařídit alespoň minimální komfort a v každé cele „starší“ dohlížel na rozdělování jídla a byl prostředníkem v komunikaci s dozorcí. Mohli také dostávat balíčky od příbuzných a Politického červeného kříže.

Druhou kategorii tvořili kriminální vězni. Pro ně byly podmínky tábora mnohem horší. Mezi ně patřili bývalí šlechtici, námořníci, bělogvardějci a opravdoví kriminálníci.

Táborové podmínky byly jedny z těch nejhorších. Vězňové spali na dřevěných pryčnách, cely byly zavšivené, vězni byli sužováni štěnicemi, řádil zde tyfus a dozorcí a šéfové byli velmi krutí. Sovětská vláda a správa táborů byla natolik vzdálená, že život vězňů závisel na dozorcích, kteří si vytvořili vlastní řád a pravidla. Oficiálně existovalo devět táborů, a každý tábor se dělil na další jednotky. Docházelo zde k případům, kdy si vězňové pro několik dní oddechu usekli ruce. „*Ze 6000 vězňů, které tam SLON měl v roce 1925, zemřela asi čtvrtina v zimě 1925-26 v důsledku obzvlášť zhoubné epidemie. Podle některých výpočtů byl počet tak vysoký stále: každý rok na tyfus, vyhladovění a epidemie umírala čtvrtina až polovina vězňů.*“²

Krutost a brutalita soloveckých dozorců neznala mezí. Dozorcí využívali velmi často kruté mučení a hromadné vraždy k pobavení, či k upevnění své moci v táboře. Nechávali vězně například v létě přivázané ke sloupu napospas komárům. Vězeň celý oteklý nakonec bolestí a ztrátou krve omdlel. Dalšími způsoby bylo záměrné krmení zkaženým masem, odmítání poskytnutí lékařské pomoci, bezdůvodné přehazování velkého množství sněhu z jedné strany na druhou.

Vězňové si však ve snaze neztratit svého ducha a pocit lidskosti zakládali první táborová divadla. Mezi amatérskými táborovými herci byli také profesionálové. Vznikaly knihovny, botanické zahrady s polárními rostlinami, psali povídky.

---

²Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 51.

Neuspokojivá finanční situace a nesoběstačnost táborů si vynutily koncem dekády nejenom nové změny, ale i vytvoření nového řádu. Solovecké tábory se staly jakýmsi prototypem hospodářsky uspořádaného podniku, jenž byl po celém SSSR v následujících letech kopírován. Právě na Soloveckých ostrovech započal budoucí systém Gulagu. Změnilo se zařazování vězňů, pracovní režim a metody řízení táborů. Důležitou osobou při těchto změnách byl Naftalij Aronovič Frenkel – vězeň, který se stal postupně jedním z nejdůležitějších velitelů na Soloveckých ostrovech. Svými návrhy proměny vězeňského systému ve výnosnou hospodářskou instituci si zajistil Stalinovu pozornost. Někdo Frenkela obdivoval, jiní ho zase nenáviděli a obviňovali z vytvoření vlastní sítě špionů. Není zcela jasné, jak se tento vězeň dostal na pozici velitele tábora. Jednou z možností je jeho dopis, v němž kritizoval správu tábora. Dopis se dostal k vedení strany a Frenkel měl možnost se sejít se Stalinem. Jeho nově zavedené metody pro vězně znamenaly zhoršení jejich už tak dost těžkých pracovních podmínek. Šlo především o zvýšení produktivity táborů a finanční stabilitu. „*V září 1925, kdy Frenkel řídil ekonomické oddělení, už SLON dosáhl práva vykácet 130 000 m³ dřeva v Karélii, protože v soutěži předčil civilní lesnický podnik. SLON se také stal podílníkem Karelské veřejné banky a ucházel se o právo postavit silnici z Kemu do vzdáleného severního města Uchta.*“³

Žádný státní podnik nemohl konkurovat SLONu, který disponoval obrovským množstvím levné pracovní síly. Převýchova vězňů již nebyla tím hlavním. Nejdůležitějším se stalo plnění nemyslitelných pracovních norem, podle kterých vězni dostávali přiděly jídla. Ačkoliv systém přidělů jídla dle úrovně splněné normy nevynalezl Frenkel, jeho vývoji a uspořádání dal jasná a pevná pravidla. Rozdělil vězně do tří kategorií: schopné těžké práce, schopné lehké práce a invalidy a podle toho i přiděl stravy. Byl to ale začarovaný kruh. Pokud se vězeň nějakou nešťastnou náhodou dostal do třetí kategorie, již neměl šanci na přežití. Veškeré dosavadní činnosti, jako pěstování vzácných rostlin nebo chov kožešinových zvířat byl ukončen. SLON rozšiřoval svou působnost tisíce kilometrů daleko za hranice Soloveckých ostrovů tam, kde byla potřeba pracovní síla. Postupně se také stírala hranice mezi politickými a kriminálními vězni. Političtí vězni bojovali všemi způsoby o svá dosavadní práva. Přišli o svá privilegia a jejich situace se ještě zhoršila.

---

³Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 59

2.2 Rozrůstání táborů

Hlavní správa táborů neboli Gulagu zahrnovala rozsáhlou škálu otrocké práce. V průběhu času se koncentrační tábory vyvinuly a získaly jasnější vnitřní diverzifikaci – kriminální a politické tábory, pracovní tábory, kárné tábory, dětské a tranzitní tábory.

První koncentrační tábory, jež posloužily jako model pro další, jak jsem již uvedla, vznikly v roce 1918 na Soloveckých ostrovech. „V roce 1921 už ve čtyřiceti třech provinciích existovalo čtyřiaosmdesát táborů, určených hlavně k „nápravě“ prvních nepřátel lidu.“⁴ Dle soloveckého modelu vznikaly další tábory, ale největšího rozmachu v budování táborů došlo především s upevněním moci Stalina. Protože v roce 1926 byl rozšířen §58, jenž definoval kontrarevoluční zločiny, podle něhož do něj spadal skoro každý, jenž se v době urychlené industrializace mohl hodit. Byla zatýkána inteligence – inženýři nebo vědečtí pracovníci. Tuto snahu a potřebu technických kádrů posílily v letech 1928 a 1930 procesy s příslušníky technické inteligence a zástupci průmyslových odvětví, které zvýšily další příliv technické inteligence do pracovních táborů. Vyhlášení první pětiletky v roce 1929 a mimořádně rychlá industrializace průmyslu si vynutila soutěžení továren a závodů ve splnění či dokonce překročení plánu. Nasazenému tempu však často překážel nedostatek moderní techniky, kterou nahrazovala levná pracovní síla.

Další vlnu představovali kulaci neboli bohatí rolníci. Od roku 1929 probíhal surový proces kolektivizace, kdy více než patnáct miliónů rolníků bylo vyháněno ze svých pozemků a nuceno vstoupit do kolchozů. Ti, kdo kladli odpor, byli buď zastřeleni, posláni do pracovních táborů, anebo do vyhnanství do neosídlených oblastí Sovětského svazu. Strach z perzekuce nutil rolníky prodávat své majetky pod cenou, ale i to je někdy nezachránilo. V letech 1932 a 1934 kvůli chybnému politickému rozhodnutí zemědělská výroba značně oslabila. Vláda nedostatečně podporovala zemědělství, vymáhala větší a větší dávky obilí podle uměle stanovených cen, zavřela odborníky, perzekuovala kulaky a k tomu hrozná sucha způsobila strašné hladomory na Ukrajině a v jižním Rusku, při kterých zemřelo 6 - 7 milionů lidí. Ale ani tehdy zatýkání neustalo. Rolníci představovali ve třicátých letech většinu vězněných v táborech. Ale tak velký příliv vězňů táborová správa nezvládala. V táborech nastal chaos a vedení odlehčovalo tuto situaci odsuzováním lidí na nucené práce bez ztráty svobody. Byla nutná změna a reorganizace.

---

⁴Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 48.

V roce 1929 zástupce OGPU Genrich Jagoda se vyjádřil následovně: „*Už je možné a absolutně nutné přemístit 10 000 vězňů z vězení v Ruské republice, aby se jejich práce dala lépe organizovat a využívat. Kromě toho jsme dostali informaci, že tábory a vězení na Ukrajině také přetékají. Sovětská politika pochopitelně nové budovy pro vězně nepovolí. Na nová vězení nikdo nedá peníze. Ovšem budování velkých táborů – táborů, které budou rozumně využívat práce -, to je něco jiného. Máme mnoho potíží s tím, jak přitáhnout dělníky na daleký sever. Jestliže tam pošleme mnoho tisíc vězňů, mohou využít severní zdroje... zkušenosti ze Soloveckých ostrovů ukazují, co se v této oblasti dá dokázat.*“⁵

Nerostné suroviny z dalekého severu, ze Sibíře nebo z Kazachstánu byly potřeba pro nákup strojů ze západu. A takové nerostné bohatství byli nuceni dobývat právě vězni pracovních táborů v nelidských podmínkách, bez vybudované dopravní infrastruktury, v surových klimatech.

V roce 1929 OGPU převzala moc nad veškerou vězeňskou pracovní silou včetně deportovaných. Reorganizovala tábory a přejmenovala je na Hlavní správu tábora – Gulag. Táborový systém ale stále procházel změnami. Neměl jednu zásadní pevnou koncepci. Jednou přišla amnestie, podruhé represe.

I přes nekonceptnost organizace Gulagu se stavěly a rozšiřovaly další tábory. Vznikly například tábory: Dallag na Dálném východě; Višlag, který byl zřízen Višerskou správou SLONu na Uralu; Siblag v západní Sibíři; BAMlag – tábor u železniční trati z Bajkalu k Amuru; Sevlag severovýchodně od Archangelska a mnoho dalších. Stavěly se také jen dočasné tábory, které sloužily pro nějaký krátkodobý projekt nebo pro výzkum.

Většinou byli vězňové přivezeni na prázdné a holé místo, kde museli vystavět tábor v hrozných podmínkách, vyčerpání, vyhladovělí, vyhublí a nemocní po dlouhém transportu. Následující úryvek jasně ukazuje celou situaci nově zakládaných táborů a situaci nucených osídlenců v roce 1933: „*Prvý transport obsahoval 5 070 lidí; druhý 1 044, celkově tedy 6 114. Podmínky přepravy byly příšerné: potrava nedostatečná a odporná; nedostatek vzduchu a místa; týrání, kterému byli podrobeni ti nejslabší... Výsledek: úmrtnost 35 - 40 osob denně. Tyto existenční podmínky se nicméně jeví jako skutečný luxus ve srovnání s tím, co čekalo deportované na ostrově Nazino... Ostrov*

---

⁵Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 128

Nazino je naprosto divoké území, bez jakéhokoli osídlení... Žádné nářadí, žádné obilí, žádná potrava... Nový život začal. Na druhý den po příplutí prvního transportu, 19. května, začal padat sníh a zdvihl se vítr. Deportovaní, kteří byli vyhladovělí, vyhublí, bez střechy nad hlavou a bez nářadí... se ocitli v bezvýchodné situaci. Byli schopni pouze rozdělávat ohně, aby se pokusili uchránit před chladem. Lidé začali umírat. První den bylo pohřbeno 295 mrtvol. Teprve čtvrtý nebo pátý den po příplutí deportovaných na ostrov poslaly úřady lodí trochu mouky, v množství několik stovek gramů na osobu. Když lidé dostali svou hubenou dávku, běželi na břeh a pokoušeli se rozředit v čepici, v kalhotách nebo ve vestě trochu mouky vodou. Většina deportovaných se však pokoušela spolknout mouku tak, jak byla, a umírala zadušením. Za celý svůj pobyt na ostrově dostali deportovaní všeho všudy jen trochu mouky... “⁶ Ti, kteří zbyli, a bylo jich něco málo přes dva tisíce, přežili jen kvůli tomu, že jedli ty, kteří zemřeli. Později však byli obviněni z kanibalismu. Životní podmínky se lišily místem a typem tábora.

V roce 1938 už existovalo mnohem víc táborů než začátkem třicátých let. Počet odsouzených od roku 1935 do roku 1938 se zdvojnásobil z 950 000 na 1,8 milionu, k tomu přibyl ještě další milion lidí ve vyhnanství. Tábory, které se dříve skládaly pouze z několika baráků, se teď rozrostly ve velké průmyslové giganty. Většinou vznikaly dřevorubecké tábory, které provozovaly cihelny, dřevozpracující podniky, dílny na výrobu nábytku. Vznikaly i menší tábory pouze pro potřeby jednotlivých továren nebo pro stavební projekty. Budovaly se také dočasné tábory za účelem stavby silnic a železnic. Gulag, aby zvládl velký počet táborů, zřídil samostatné správy, konkrétně Hlavní správu průmyslových táborů, Hlavní správu lesnických prací a Hlavní správu stavby silnic. Tábory začaly mít ryze průmyslový charakter. Žádné parky ani kluby pro vězně se již nebudovaly. Tábory byly větší a režim tvrdší. Koncem třicátých let dosáhly koncentrační tábory trvalé podoby a pokryly celý Sovětský svaz. U každého velkého města byl místní tábor nebo kolonie. Práce vězňů se využívala v každém oboru, od vojenských zařízení až po dětské hračky.

---

⁶Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 92.

2.3 Jedny z nejznámějších táborových komplexů Sovětského svazu

Kolymské táborové komplexy

Kolyma se rozkládá na vzdáleném severovýchodním cípu Sibíře a byla úplně izolovaná od zbytku Sovětského svazu. Poté, co geologové objevili na Kolymě bohatá naleziště zlata, bylo třeba ho z těchto nepřístupných oblastí vytěžit. Kolyma prakticky nebyla obydlená, a i přes velké snahy sovětské vlády nalákat sem dělníky, jen málo kdo se tam dobrovolně vydal žít a pracovat. Stalin od začátku měl velký zájem o kolymské zlato a s příchodem urychlené industrializace se tento zájem jen zvyšoval. V roce 1931 bylo rozhodnuto využít pro těžbu vězně. V tomtéž roce na Kolymu dopravili první skupinu v počtu kolem 200 vězňů.

Doprava byla náročná. Nejprve vlakem do Vladivostoku přes celé SSSR, následovala cesta nákladními loděmi kolem severního Japonska přes Ochotské moře do přístavu Magadan. V roce 1932 vězni postavili 17 budov, které zanedlouho nestačily tisícovému náporu pracovních sil.

Postupem času se tato část Sovětského svazu stala jakýmsi symbolem Gulagu. Magadan, administrativní a přijímací centrum, město a přístav, byl založen samotnými vězni. Magadanská silnice spojovala jenom tábory s městem. Hlavní činností táborů byla těžba zlata. Protože se Kolyma nachází za Severním pólem a mrazy zde klesají pod minus 45° Celsia, pracovali vězni v opravdu nelidských podmínkách.

Prvním velitelem Kolymy byl Eduard Berzin. Jeho chování k vězňům se velmi odlišovalo od chování velitelů v jiných táborech. Poskytoval vězňům knihovny, jídelny ve stylu restaurací, filmová představení, dával jim plat, teplé oblečení, vydatné a výživné jídlo, tři dny volna v měsíci, používal strategií předčasného propuštění za dobrou práci, známou praxi z Bělomořského kanálu. Zajímaly ho vysoké výrobní výsledky. Za jeho vedení těžba zlata velmi vzrostla. Tyto výhody využívali jenom zdatní pracovníci. Slabý nebo nemocný byl poslán do jiného tábora. Berzin se také stal prvním náčelníkem Dalstroje. Dalstroj byl vytvořen v roce 1931 pro těžbu zlata a jiných těžko dostupných surovin. Sloužil také k průzkumu a osvojení neobydlených a těžko dostupných oblastí Sovětského svazu. Nejdříve zaměstnával pracovní sílu z řad svobodných dělníků a v roce 1938, kdy byl zařazen pod správu NKVD, využíval primárně pracovní sílu trestanců. Jeho spojitost s Gulagy se dlouho utajovala před západními dodavateli techniky, kteří již bojkotovali sovětské dřevo kvůli využití vězňů. Stalin si nemohl dovolit bojkot i zlata.

V roce 1937 Eduarda Berzina na postu velitele vystřídal Stěpan Garanin. Podmínky vězňů se rapidně zhoršily. Prodloužila se pracovní doba a znovu se zavedl snížený denní příděl jídla pro ty, kdo nezvládají pracovat naplno. O rok později došlo k masovým trestům smrti zastřelením pro sabotáže a pokusy o vzpoury. Zabili přibližně třicet tisíc lidí. Vězňové velmi často hladověli. Docházelo k případům, kdy snědli hnijící mrtvolu koně, půl sudu mazadla na kolečka nebo jedli lišejník.

Ženy na Kolymě byly vzácností. Pokud se tam nešťastným osudem dostaly, docházelo k velmi brutálním skupinovým znásilněním.

Útěk z Kolymy byl buď nemožný, anebo holá sebevražda.

Velmi realistický popis Kolymy a života v táboře zachycují Kolymské povídky Varlama Šalamova nebo vzpomínky dalších přeživších, jako byly J. Ginzburgová, N. Grankonová či O. Sliozbergová.

Norillag – Norilský nápravně- pracovní tábor

Norillag byl jedním z největších táborových komplexů sovětského Ruska. Správní centrum Norillagu byl Norilsk, založený v roce 1935. Statut města získal až v roce 1953. V letech 1910 - 1920 zde geologové objevili rozsáhlá naleziště mědi, niklu a kobaltu. V roce 1935 Rada lidových komisařů SSSR přijala rozhodnutí o stavbě Norilského kombinátu a jeho předání pod správu NKVD. K fungování a rozvoji oblasti však bylo potřeba postavit železnici z Norilsku do Dudinek. Aby vznikla síť nápravně- pracovních táborů Norillag, bylo nutné postavit obytné stavby, sklady, přivést elektrickou energii, vodu a hlavně zřídít doly a začít dobývat, následně zpracovávat rudy. Proto byli vytlačeni původní obyvatelé a přivezeni vězni. V roce 1935 zde bylo již 1200 vězňů, ale v roce 1940 se jich v táboře nacházelo kolem 20 000. Velkou část uvězněných představovali političtí vězni, inteligence, vědci a inženýři. V roce 1939 před vypuknutím války s Finskem se staly součástí Norillagu Solovecké tábory, které se rozkládaly příliš blízko západní hranice. Tábor se dělil na pět lagpunktů. Čtyři z nich byly přímo v Norilsku a jeden v Dudinkách. Zde se vystřídalo kolem 600 000 vězňů. Kvůli špatným pracovním podmínkám, vysokému znečištění ovzduší jich většina zemřela. V roce 1943 počet pracujících vězňů byl kolem 30 000. Každý rok se do táborů nuceně dodávalo 15 až 20 tisíc vězňů. Například během letní sezóny (tři měsíce) vězni v táboře vytěžili až 10 tisíc tun niklové rudy. Úmrtnost se zde pohybovala kolem dvaceti procent ročně. Podmínky byly velmi těžké. Tábory ležely na permafrostu – věčně zmrzlé půdě. Nacházely se čtyři sta kilometrů za polárním kruhem, kde zima trvá kolem 280 dní, z nichž 130 dní zuří

sněhové bouře. Zimní teploty tu klesají i pod šedesát stupňů Celsia, a průměrné teploty nepřesáhnou minus deset. Střídá se polární noc a polární den. I dozorcí byli velmi často obměňováni kvůli špatnému zdraví a špatnému přizpůsobení severskému klimatu.

Základní činnost táborů byla tedy těžba surovin, budování zázemí pro hutní průmysl a budování správního centra oblasti. Norillag existoval jedenadvacet let.

V roce 1956 byla tato síť nápravně–pracovních táborů oficiálně zrušena. Se zrušením táborů a odlivem vězňů se počet obyvatel města snížil o 40 %. Produkce dolů prudce klesla. Podnik se snažil nalákat pracovníky všemožnými výhodami. Zpátky se vrátila také spousta vězňů.

V dnešní době je tato těžební oblast pro Rusko stále velmi důležitá. Přispívá Rusku totiž kolem 2 % HDP do státního rozpočtu. Tento jeden z největších metalurgických komplexů na světě vznikl z krve a z potu týraných vězňů. Znečištění životního prostředí v důsledku těžby je obrovské. „*Norilsk se podle žurnálu Time počítá mezi desítku nejznečištěnějších měst světa a v celkové bilanci předběhl i radioaktivitou zamořený Černobyl. A když už zmiňujeme, co vše má v Norilsku svůj původ: je to i jedno procent všech světových emisí oxidů síry. Zpracovatelské závody tu chrlí do ovzduší takové množství zplodin, že se z lesů v pěti tisících kilometrech čtverečních v okolí města stala seschlá poušť tzv. Mrtvé zóny. Plocha, kterou kvůli továrnám častují kyselé deště, je srovnatelná s rozlohou Německa.*“⁷ Zajímavostí je, že Norilsk patří k pěti nejsevernějším městům světa a vstup cizinců sem je zakázaný stejně jako do dalších asi 43 měst Ruské federace.

Dalším velmi podobným táborovým komplexem byl například Vorkutlag, založený v roce 1938. Těžilo se zde a pořád těží zejména uhlí. Jeho správným střediskem bylo město Vorkuta. Byl zrušen v roce 1960. Neuvádím o něm více informací, jelikož osudy obou komplexů byly velmi podobné. Oba se nacházely za polárním kruhem, vyznačovaly se krutými podmínkami a vysokou úmrtností.

---

⁷Dohnal R.: Černý sníh, červené řeky a sírový vzduch. Vítejte v Norilsku na Sibíři. *Xman.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: https://xman.idnes.cz/sibir-norilsk-emise-mraz-0xz-/xman-styl.aspx?c=A160922_143241_xman-styl_fro

Belbaltlag – Bělomořsko-baltský nápravně-pracovní tábor

Belbaltlag byl založen v roce 1931 za účelem stavby a obsluhy Bělomořského kanálu. Uzavřen byl v roce 1941 kvůli válce a jeho blízkosti fronty. Pro nás je však nejdůležitější právě jeho úloha při vybudování kanálu.

Bělomořský kanál nebyl jediným velkým projektem Gulagu, ale je významný především kvůli obrovskému zájmu Stalina a následně jeho propagandě v Sovětském svazu. Stavba probíhala v letech 1931 - 1933.

O stavbě kanálu, který by spojoval Bílé a Baltské moře, se diskutovalo již v carském Rusku. Ale pro svou nereálnost byl návrh zavržen. Pro Stalina se vybudování kanálu stalo prioritou, která měla světu dokázat sílu a odhodlání sovětských lidí. Na realizaci projektu stanovil dvacet měsíců. Vězni nedostali k dispozici žádnou moderní techniku, pracovali s jednoduchými nástroji a na územích nedostatečně geologicky probádaných. Začátek stavby byl stanoven na září 1931. První tábory, které zde začaly operovat, byly zařízené podle modelu Soloveckých táborů, s jejich vybavením, vězni a kádry. Nakonec SLON úplně převzal vedení výstavby kanálu. „*Solovecký Kreml nově získal statut vysoce bezpečné věznice a Solovecké souostroví se prostě stalo jednou ze součástí Bělomořsko-Baltského nápravně – pracovního tábora, známého jako Belbaltlag.*“⁸ Převeden sem byl také Frenkel, který dohlížel na každodenní práce od roku 1931 až do dokončení kanálu.

Nereálné termíny a požadavky nutily vězně šetřit a nahrazovat některé materiály levnějšími a nevhodnými. Pracovalo zde mnoho nekvalifikovaných dělníků, jejichž kvalifikace byla kompenzována množstvím.

Existenční podmínky byly stejně provizorní jako celé plánování kanálu. Šéfem OGPU byl v té době Genrich Jagoda, který také nesl politickou odpovědnost za stavbu. Snažil se zajistit vězňům alespoň minimální pracovní podmínky. Požadoval od dozorců lepší zacházení s vězni, snažil se vyřadit z kuchyně zloděje, omezil večerní sčítání na jednu hodinu a zajistil teplejší oblečení.

Stavba pokračovala dál, a tak podél trasy vznikaly další tábory, které si vězňové museli nejprve vybudovat. Karélie svým drsným počasím jim neumožňovala dokončit jejich úkol a předčasně je zabila. Projekt byl v reálu tak neuskutečnitelný, že ani vedoucí stavby nevěřili v dokončení v požadovaném termínu. Stalinův příkaz zněl jasně. Začalo

---

⁸Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 82.

se používat metod soutěžení mezi brigádami, odměňování zvláště pracovitých vězňů a „za každé tři dni práce se stoprocentně splněnou normou se každému vězni odčítal den z jeho trestu“.⁹

Kanál byl nakonec dokončen v požadovaném termínu. Bylo propuštěno nad deset tisíc vězňů a někteří dostali vyznamenání.

V dnešní době kanál využívají lodě s menším ponorem. Délka kanálu je 227 km s 19 plavebními komorami. V roce 2018 je plánována modernizace kanálu.

2.4 Klíčové osobnosti Gulagu

Z nepřeberného množství důležitých osobností, které měly velký vliv na zrod a fungování pracovních táborů v Rusku, jsem vybrala, podle mého názoru, několik nejdůležitějších, které významně ovlivnily jak dějiny Sovětského svazu, tak dějiny Gulagu. Jejich životní cesty a příběhy jistě stojí za daleko větší pozornost a studium, ale bohužel v této práci není na to dostatečný prostor. Zvolila jsem tedy osobnosti: Lenin, Stalin, Berija a Dzeržinskij. O Frenkelovi, jehož osud je také zajímavý, jsem se již zmínila výše. O ostatních důležitých osobnostech se budu zmiňovat v kontextu ostatních kapitol.

Vladimír Iljič Lenin – neexistuje snad člověk na světě, který by neslyšel o tomto ruském revolucionáři, vůdci dělnického hnutí, vyhnanci, politikovi a de facto zakladateli Bolševické strany – monopolní strany, jejíž idea spočívá v bezpodmínečném se podřízení vedoucímu strany. První roky sovětské vlády byly ve znamení věznění, vyhnanství a perzekuce všech jinak smýšlejících. Zavedl přísnou cenzuru, na jeho popud byla založena F. E. Dzeržinským v roce 1917 Čeka, v roce 1918 podepsal dekret o založení prvního koncentračního tábora na Soloveckých ostrovech. Od roku 1903 do roku 1924 zastupoval funkci vůdce bolševické strany a od roku 1917 do roku 1924 byl předsedou Rady lidových komisařů. V roce 1924 zemřel a ve funkci vůdce strany ho vystřídal J. V. Stalin.

---

⁹Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 85.

Felix Edmundovič Dzeržinskij – politik, revolucionář, blízký přítel Lenina a hlavně zakladatel Čeky. Pod jeho vedením si Čeka vedla obzvlášť surově. Lidé byli mučeni těmi nejbrutálnějšími způsoby, jako například řezání pilou, zamrznutí v sudu s vodou nebo rozbíjení lebky. Byl hlavně jedním ze strůjců bolševických represí v době ruské občanské války. Zemřel v roce 1926 v důsledku mrtvice.

Josif Vissarionovič Džugašvili, Stalin – jméno, vyvolávající u mnohých odpor a nenávisť. Člověk, který má na svědomí životy milionů lidí. Byl prvním generálním tajemníkem Komunistické strany v letech 1922 - 1952. Jeho předchůdce, Lenin, který v roce 1922 vážně onemocněl, si výslovně nepřál, aby Stalin byl jmenován na jeho místo. Podle Leninových slov, Stalin nebyl vhodný na tuto funkci pro své názory a plány ohledně budoucnosti Sovětského svazu – zejména kvůli Stalinovým plánům připojit sovětské republiky k Sovětskému svazu. Znepokojoval ho také Stalinův nacionalismus. Po smrti Lenina v roce 1924 utužoval svou moc ve straně. Jak spojence, tak nepřátelé jednoho po druhém likvidoval, a když dosáhl absolutní moci, jeho zrak utkvěl na posledním vážném protivníku totalitního státu – rolníkovi. Začal proces kolektivizace a konfiskování majetků. Po celou dobu jeho totalitní vlády zahynula spousta lidí, byli terorizováni rolníci, straničtí vůdci, duchovenstvo, cizinci. Rozpoutal genocidu vlastního národa.

V roce 2016 při své návštěvě Ruské federace jsem se seznámila v Moskvě s řidičem taxíku, který však na otázku o Stalinovi a jeho vládě, mi odpověděl, že ať se podívám okolo. Kdo postavil většinu Moskvy? Kdo stavěl silnice a stavby? Na tuto otázku jsem nedokázala odpovědět. Nejsm si jistá, zda ten člověk věděl, kdo vskutku stavěl tyto monumentální budovy! Je možné, že patřil k lidem, kteří nad hrůzami z dějin ruského národa mávli rukou a pokaždé odpovídají, že už nemá cenu se ohlížet zpět. Je to dávno! Dnes bych mu dokázala s jistotou a do očí říci tu hořkou pravdu.

Lavrentij Pavlovič Berija – politik, revolucionář, špion, blízký přítel Stalina a obdivovatel komunistické ideologie, který je zodpovědný za mnoho životů, hlavně ve 30. letech 20. století. Po svém kariérním „krvavém“ žebříčku šplhal opravdu rychle, a to hlavně pro svou krutost. Uvedu jen několik jeho funkcí: náčelník tajné gruzínské policie, první tajemník ÚV gruzínské komunistické strany, lidový komisař vnitra, předseda komise pro atomový výzkum. V roce 1940 odeslal právě Berija osobně Stalinovi návrh popravit zastřelením polské válečné zajatce, což taky bylo provedeno a okolo 22 tisíc Poláků bylo zastřeleno – incident známý jako Katyňský masakr. Někdy popravy lidí vykonával osobně a také si to užíval. Berija se snažil o reorganizaci

táborového systému, změnit pravidla fungování táborů a učinit je základním kamenem sovětské ekonomiky. Ihned zrušil zákaz zaměstnávání politických vězňů na technických a vědeckých funkcích. V roce 1938 zřídil „šarašky“ – což byly jakési laboratoře a zvláštní dílny pro vězněné vědce a inženýry. Pracovalo v nich zhruba tisíc vězňů. V jednom takovém pobýval také Solženicyn.

Po smrti Stalina se snažil prosadit a získat Stalinovo místo, ale zvítězil Chruščov. Nakonec byl v roce 1953 označen za vlastizrádce a zastřelen, což je podle mého názoru docela ironie osudu.

2.5 Období Velkého teroru v letech 1937 - 1938

Po vraždě leningradského stranického vůdce Sergeje Kirova v roce 1934 a po relativním klidu uvnitř strany přišla na řadu další obrovská vlna represí, známá jako Velká čistka nebo Velký teror. Svého rozmachu dosáhla až později, kdy vydáním řady dekretů Stalin udělil NKVD mnohem větší pravomoci. Nebyla to zdaleka ta největší vlna a také nebyla poslední, ale svým zásahem do vnitřního složení strany, rychlostí vyřizování posledních účtů a svými okázalými demonstračními procesy byla tou největší.

V těchto letech dochází ke změně elity – starých revolucionářů, významných politických činitelů, vůdců armády, táborových velitelů. Právě v této době se objevují pozdější známá jména jako například L. I. Brežněv. Celá operace Velkého teroru však byla primárně nasměrována proti kulakům. Ti, poté co byli násilně přesídleni a rozptýleni do odlehlých končin Sovětského svazu a zvláštních osad, dá se říci, že se postupem času infiltrovali mezi svobodné občany. V místech, kam byli rolníci vysláni, většinou vznikaly obrovské továrny a závody. Rolníci, kteří v nich pracovali, začali splývat s ostatními pracujícími. Tato situace Stalina a jeho okolí značně znepokojovala. Stalin vydal rozkaz místním úřadům spočítat kolik je v oblastech těchto nebezpečných nepřátel, především kulaků a poskytnout odhad, kolik z nich by úřady chtěly zastřelit nebo izolovat. Vytvořily se dvě kategorie: do první spadali ti, jež měli být zastřeleni, a do druhé, ti, jež měli být uvězněni na deset let do Gulagu. Bylo rozhodnuto spolu s nimi odstranit také členy bývalých antisovětských stran, bělogvardějce a veškerou škodlivou buržoazní inteligenci. Z uvedených míst přicházely informace, a tak v roce 1937 bylo vydáno nechvalně známé nařízení NKVD 00447, které určovalo limity a čísla podléhající represím – kdo měl být zastřelen a uvězněn. Většina odsouzených o svém osudu ještě ani nevěděla. Čísla byla odesílána z míst do centra, kde byla potvrzena. O osudu člověka vůbec nerozhodoval soud, jak ho známe, který už v Sovětském svazu ani neexistoval, ale „trojky“. Odsouzena

a uvězněna byla i celá rodina a příbuzní obviněného. Označovali je jako „členy rodiny nepřátel revoluce“.

Probíhaly také represivní akce proti potenciálním nacionálním nepřátelům. K těm patřili například Litevci, Lotyšci, Poláci nebo Korejci. Další skupinou byly významné osobnosti Sovětského svazu – herci, spisovatelé, zpěváci a další. Takový nápor vězňů znamenal významné rozšiřování táborů, jež byly stavěny s předstihem.

Toto období se také vyznačuje okázalými a předem rozhodnutými moskevskými procesy. V roce 1936 proběhl první proces, v němž byli odsouzeni a popraveni G. J. Zinovjev a L. B. Kameněv. V roce 1937 proběhl další proces, ve kterém byl odsouzen do Gulagu například Karl Bernardovič Radek, ale významnější byl utajovaný proces proti vysokým důstojníkům armády, v němž byl odsouzen k trestu smrti maršál Tuchačevský a následně byla zahájena čistka v celém důstojnickém sboru Rudé armády. V tomtéž roce byl zlikvidován Nikolaj Bucharin – po smrti Lenina jeden z největších soupeřů Stalina po smrti Lenina. Stalin zlikvidoval v podstatě všechny ty, jež byli u začátku revoluce a kteří zastávali spolu s Leninem naprosto odlišné pohledy na revoluci a další vývoj sovětského Ruska.

Právě v tomto období také končí éra propagandy převýchovy a začíná tvrdá éra ryzích pracovních táborů smrti. Její propagandisté jako například Ejchmans, Gorkij, Jagoda a další byli pohlceni Gulagy stejně jako jejich oběti. Vězení se transformovala a ze stěn již zmizely obrazy Stalina a bylo zakázáno oslovovat jeden druhého soudruhu.

S velkým přílivem vězňů do věznic došlo ke snižování potravinových přidělů. Pracovní normy, nedostatek jídla, mizerná lékařská péče měly za následek obrovské zvýšení úmrtnosti v táborech. *„Vězňové však neumírali jen na hlad a přepracování. V nové atmosféře se věznění nepřátel rychle začalo jevit jako nedostačující: bylo lepší, aby úplně přestali existovat. NKVD tudíž vydal 30. července 1937 rozkaz o potlačování „bývalých kulaků, zlodějů a dalších antisovětských živlů – rozkaz, který obsahoval kvóty poprav pro vězně Gulagu i pro ostatní.“¹⁰*

Za tyto více než dva roky bylo zatčeno přibližně 1 700 000 osob, z nichž okolo 700 000 bylo zastřeleno. Seznamy zastřelených velmi často podepisoval sám Stalin nebo Molotov. V roce 1938 byl teror náhle Stalinem pozastaven. O týden později byl odvolán ze své funkce Ježov a poté tajně zastřelen.

---

¹⁰Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 115.

Absurdita celého tohoto období spočívá hlavně v tom, že procesům a popravám aplaudoval sovětský lid v domnění, že jsou popravováni a zavíráni skuteční nepřátelé lidu, že to oni můžou za bídu, hlad a nedostatek v zemi.

2.6 Smrt Stalina a budoucí vývoj Gulagu

J. V. Stalin zemřel 5. března 1953 ve věku 74 let. Oznámení o jeho smrti každý přijal trochu jinak – jedni se otevřeně radovali a druzí ze strachu mlčeli. Svobodní občané oplakávali vůdce a při jeho pohřbu v Moskvě vyšly davy lidí, aby se s ním rozloučily (asi 1500 lidí bylo ušlapáno).

Podle odhadů dosáhl počet lidí v táborech těsně před Stalinovou smrtí téměř třináct milionů. Obyvatelé Gulagu však tajně doufali ve změnu tvrdého režimu nebo v propuštění. Nikdo však nevěděl, co bude dál. V táborech panoval zmatek, a dokonce ani dozorcí netušili, co je čeká. Mnoho z vedoucích Gulagu onemocnělo nebo dostalo infarkt.

Ihned po Stalinově smrti se ujal moci a velkých změn již zmíněný Berija. Začal s reorganizací tajné policie. Předal správu Gulagu ministerstvu vnitra a pod správou MVD zůstaly tábory pro politické vězně. Většina táborů byla převedena pod příslušná ministerstva (průmyslu, lesnictví). Velké projekty Gulagu se zastavily. Největší změna přišla s vyhlášením amnestie pro invalidy, nezletilé, všechny ženy s malými dětmi, všechny těhotné ženy a vězně s trestem do pěti let. Byl to první krůček k budoucímu zrušení celého systému. Obrovské zklamání a rozhořčení však přinesl vězňům s delšími tresty, což byli většinou vězni političtí. Hned na to Berija vyhlásil úmysl zrušit systém nucených prací v Rusku. Tyto rychlé a intenzivní změny však vyvolávaly v jeho oponentech zmatek a strach z Berijova absolutního uchopení moci. Nikita Chruščov, který se obával nejvíce ze všech o své postavení, začal tajně obracet stranické vedení proti němu. Nakonec Beriju při stranickém zasedání zatkl a zanedlouho popravili. Vedení strany upustilo od některých reforem zavedených Berijou, avšak amnestie a vědomí toho, že v táborech je spousta nevinných lidí zůstaly. Amnestie, která se netýkala vězňů s delšími tresty (10, 15 a 25 let) způsobila vzpoury ve zvláštních táborech, kde byli věznění pouze političtí. Ti si vytvořili jakýsi komunikační systém mezi tábory a předávali si informace o tom, co se děje v zemi. Docházelo k vraždám udavačů a neposlušnosti dozorcům. Zanedlouho se spojili s kriminálními vězni a začaly vzpoury. Moskva se snažila s povstalcí vyjednávat, ale pokud neuspěla, používala tvrdé násilí. Po mnoha stávkách vedení již nemělo zájem o pracovní tábory, jelikož nebyly vůbec výnosné

a vyžadovaly obrovské dotace. Došlo ke zrušení zvláštních táborů a zmírnění vězeňských podmínek – zavedení osmihodinové pracovní doby, předčasné propuštění za dobrou práci, možnost dostávat balíčky a psát dopisy.

Zatím Chruščov prozkoumával dokumenty a archivy Gulagu o počtech uvězněných. Došlo k přezkoumání jednotlivých případů a začalo se propouštět. Zřídil celostátní výbor, který měl na celou věc dohlížet a místní výbory, které se zabývaly rozsudky a tresty vězňů. Proces byl ale velmi zdlouhavý. Nový impuls přišel až s projevem Chruščova na uzavřeném zasedání 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, ve kterém ostře Stalina a kult osobnosti zkritizoval a vyjmenoval Stalinovy zločiny. Rehabilitace po projevu nabrala rychlost a pro srovnání *„během tří let, která předcházela tajnému projevu, bylo rehabilitováno něco přes 7 000 lidí – za deset měsíců po projevu to bylo 617 000 lidí.“*¹¹ V roce 1957 byl Gulag zrušen. I když otrocká práce již nepředstavovala základ ekonomiky Sovětského svazu, justiční a vězeňský systém zůstal stejný. Věznice byly reorganizovány a přejmenovány na různé kolonie podle závažnosti trestných činů. I v době vlády Chruščova byli lidé někdy zavíráni bezdůvodně. Brežněv perzekvoval opozici, literární, náboženské nebo politické osobnosti. Tato generace byla pojmenována – disidenti.

V roce 1960 byl vytvořen a přijat nový trestní kodex, který byl liberálnější a omezil moc KGB a MVD. S nástupem Leonida Brežněva k moci došlo v roce 1966 k pokusu o očištění Stalinova jména. V roce 1982 Brežněv umírá a střídá ho Jurij Andropov, který je přesvědčený, že disidenti představují velkou hrozbu. Začala další vlna zatýkání – jeho vláda připomínala vládu Stalina. V roce 1985 se ujal moci Michail Gorbačov. Pocházel z rolnické rodiny. Zahájil glasnost' a perestrojku, která malými krůčky přivedla Svaz sovětských socialistických republik k rozpadu. V roce 1986 udělil všem politickým vězňům amnestii. V roce 1991 Sovětský svaz zanikl, stejně jako KGB, které bylo reorganizováno a přejmenováno na FSB.

---

¹¹Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 437.

2 Systém fungování Gulagu

3.1 Zadržení a vězení

Způsob zatčení se v průběhu dějin Gulagu velmi měnil, avšak jeho dopad na zatčeného byl stejný. Zatýkalo se na ulici, v práci anebo uprostřed noci doma. Zatčení představovalo první fázi celého procesu, která měla člověka psychicky odrovnat a připravit na další fázi jeho budoucí nicotné existence v táborech. Obvykle ho doprovázelo prohledávání majetku, vyhazování věcí ze skříní, páčení, rozřezávání a ničení majetku. Už v této počáteční fázi byl člověk paralyzován bezohledností a krutostí. Nikdo se nepozastavil ani nad nemocnými starými rodiči, které prostě vyhodili z lůžka. Pokud nebylo možné nebo vhodné zatknout člověka u něj doma nebo v zaměstnání, dělo se to na ulici, na nádraží nebo v kavárně. Podezřelý nesměl mít šanci jakkoliv něco tušit a případně stihnout o tom někoho informovat. Jak popisuje Solženicyn, taková zatčení mohla vypadat naprosto nevinně. Neznámý k vám přistoupil a podívoval se nad tím, že ho nepoznáváte a že jste se asi dlouho neviděli. Pak vás odvedl stranou si popovídat a už jste se nevrátili. Na začátku fungování těchto zatýkacích procesů představovala zatčení jakési divadelní hry se spoustou vynalézavosti. V době zatýkacích epidemií se lidé při odchodu z domu loučili se svými blízkými, neboť nikdo nemohl tušit, zda se ještě shledá s rodinou. Často neexistovaly žádné pádné důvody pro zatčení, nejdůležitějšími byla směrná čísla. Lidé jeden druhého udávali, anonymně, ze strachu, někdy z pomsty. Paradoxně zatčení vysvobodilo člověka z nejistoty, byla to úleva. Bezesporu byli zatýkáni zloději, vrazi a podvodníci, avšak ti tvořili tu menší část.

Po zatčení následovalo vyšetřování, na které mohl vězeň čekat i několik týdnů. V té době byl zavřen buď s ostatními vězni, nebo na samotce. Stále doufal, že je to omyl a že se to vysvětlí.

Rozsudek nad uvězněným byl většinou vynášen mimosoudními orgány, jako byly „trojky“ (disponovali právem vynášet nad vězni rozsudky bez soudce, bez poroty, právníků, dokonce i v nepřítomnosti samotného vězně) a zvláštní komise (disponovala rozsáhlými pravomocemi). Zvláštní komise byl orgán, který nespadal pod oficiální sovětskou justiční ani soudní soustavu. Skládal se z lidového komisaře vnitra SSSR, zplnomocněnce lidového komisariátu vnitra, lidového komisaře vnitra svazové republiky a náčelníka Hlavní správy dělnicko-rolnické milice. Zvláštní porada byla zodpovědná za většinu uvězněných v době Velkého teroru, kdy přítomnost vězňů vůbec nebyla nutná.

Po celou dobu existování Gulagu zatýkání lidí bylo tak nelogické, že nikdo nemohl vědět, kdy a kde a zda bude zatčen. Věčně podezřelí byli cizinci a ruští občané, zvláště ti, kteří měli nějaké příbuzné nebo přátelé v zahraničí.

Při příchodu do věznice zatčený byl registrován, vyfotografován a byly mu odebrány otisky prstů. Musel se podrobit osobní prohlídce a odevzdat knoflíky, opasek, tkaničky do bot, ženy podvazky a další věci, které by mohly posloužit k sebevraždě.

Od poloviny dvacátých let se od zatýkání na ulicích nebo v kavárnách upouštělo. Probíhala vyšetřování a konaly se soudy, i když v mnoha případech jen zběžně s trváním pouhé minuty. Absurdity a krutosti v soudním systému přibývalo. Stále existovaly kategorie obyvatelstva, které byly neustále podezřelé. Specifickými kategoriemi byly specialisté a inženýři na sklonku dvacátých let, kulaci v roce 1931, straničtí aktivisté v letech 1937 – 1938, za druhé světové války Poláci a obyvatelé baltských národů v okupovaných územích. Nejabsurdnější případy zatýkání byly například: matka, která dostala deset let za ukradenou tužku pro svého malého syna či trest zaměstnance, který z hladu vzal hrst pšenice. Podobných případů bylo opravdu mnoho.

Když vězně přivedli k výslechu, následovala další zdoluhavá prohlídka. Obvykle byly prohledány i všechny lidské otvory. Obzvláště potupné to bylo pro ženy. Člověk byl ponížen, zbaven lidské důstojnosti a zviklána jeho vůle přežít. Následovala izolace, která ponížení ještě umocnila. Izolace představovala velmi malou, těsnou místnost nebo box se sedátkem, do kterého se člověk jen stěží vešel. Vězeň tam byl nucen setrvat od několika hodin až po několik dnů.

Při masových zatýkáních se nedbalo na zjišťování totožnosti ani na předkládání usvědčujících důkazů. Byla to mimořádně krátká soudní jednání vedená zvláštní komisí nebo „trojkou“, dokonce i bez přítomnosti obviněného. Absurdní na těchto procesech bylo i to, že sám obviněný si musel někdy vytvořit důkazní materiály, které by prokázaly jeho vinu a na kterých by mohl být případ vybudován.

Doznání a podepsání předem vymyšleného obvinění se často zakládalo na fantazii vyšetřovatelů a také na momentálních potřebách počtu pracovních sil. Následovalo mučení fyzické i psychické. I když tyto metody byly většinou zakázané, docházelo k nim velmi často. O průběhu a metodách vyšetřování je možné sepsat celou knihu. Fyzické útrapy byly pro člověka nesnesitelné, ale psychické daleko horší. Zákaz spánku, horké nebo velmi chladné korekce, to je jen několik málo příkladů, jak dozorcí týrali vězně, aby si vynutili jejich doznání. Byla to dvojsečná zbraň – na vězně i dozorce. Dozorcí museli plnit směrná čísla a vězeň byl levná pracovní síla. I když v době jejich zatčení, vzdoru,

hrdosti a sebeúcty se mohlo zdát, že odmítnutí podepsat vymyšlené lži bylo hrdinským činem, s odstupem času si myslím, že pochopili zbytečnost tohoto jednání. Pro ně už nebyla cesta zpět. Kvalita a podmínky vězňova života ve vyšetřovací vazbě určovalo přiznání. Pokud se přiznal, měl povolené knihy, balíčky, návštěvu příbuzných, pokud tvrdošijně odmítal obvinění, přišel o denní přiděl jídla.

Nejznámějším vězením byla Lubjanka, která se nachází v centru Moskvy a patřila mezi „komfortní“ věznice, dále Lefortovo a Butyrka.

Lubjanka, která stále slouží jako hlavní sídlo FSB, se používala primárně pro ty nejzávažnější politické zločince. Její prostory dříve využívaly pojišťovací společnosti. Zachovaly se v ní dokonce parketové podlahy.

Lefortovo sloužilo dříve jako vojenské vězení. Cely v něm byly přeplněné, tmavé a špinavé. Koncem třicátých let byla přistavěna budova Suchanovka, pojmenována po Suchanovském klášteře u Moskvy. V ní však nebylo místo pro soucit, naopak proslula tvrdým mučením bez jakýchkoli pravidel.

Butyrka je nejstarší z uvedených věznic, postavená v osmnáctém století jako palác. Sloužila jako vězení a zároveň místo, kde vězni čekali na transport do pracovních táborů. Věznění zde posloužilo jako zdroj textů mnoha ruských písní o útlaku a utrpení, které se zpívají dodnes.

Přelidněnost věznic způsobovala problémy nejen vězňům, ale i dozorcům. Nebyla možná izolace, noční návraty z výslechů, zákaz zpívat, mluvit, zkrátka nucené ticho jen prohlubovalo psychický stres vězňů. Bylo nutno procesy obvinění urychlit tak, aby transporty s vězni odjížděly co nejčastěji.

Typický den ve vězení začínal desetiminutovou vycházkou na toaletu, následovala snídaně, což bylo trochu horké vody zamíchané s něčím neurčitým a k tomu velmi malý denní přiděl chleba a několik kostek cukru. Následovala dvacetiminutová vycházka na uzavřený dvorek. Dále oběd, což byla „šlichta“ z vnitřností a shnilého zelí, kterou také dostali vězni k večeři. Večer šli vězňové znovu na toaletu.

Dalším utrpením pro vězně byl zákaz spánku přes den i v noci, kdy stále svítilo jasné světlo a měli zakázáno schovat ruce či obličej pod pokrývku.

Na cele bylo velmi obtížné navázat a vytvořit si nějaký osobní vztah, protože každý, zvláště nově příchozí, byl považován za donašeče. Nedůvěra, pocity beznaděje a zoufalství se stupňovaly.

Pokud vězeň vyšetřovací vazbu „ve zdraví“ přežil, byl připraven na další fázi, a to transport do tábora.

3.2 Transport

Transport pro vězně znamenal zkoušku ohněm. Měl-li člověk to štěstí a našel spřízněnou duši, transport znamenal odtržení od nabyté jistoty a opět uvržení do neznáma a nejistoty. Transporty směřovaly do různých částí Sovětského svazu. Cesta do táborů byla dlouhá a náročná. S vězni se nakládalo velmi nelidsky, téměř jako s dobyt看kem. Transportovali je v tzv. „černých havranech“, což byla nákladní auta. Transport byl maskován různými nápisy na autech, jako například chléb, zelenina atd... Transporty probíhaly i v mrazivých zimách, kdy teploty klesaly hluboko pod bod mrazu a vězni, nedostatečně oblečení, často na dlouhé a strastiplné cestě umrzli. Z provinčních měst, v nichž platila volnější pravidla, věžňové pochodovali pěšky k nádraží. Tam za ostatným drátem následovalo sčítání, v dřepu nebo polosedě čekali dlouhé hodiny na vlak. Takové nařízení mělo zabránit útěku.

K přepravě se používaly tzv. Stolypinovy vagóny, typ klasického vagónu, který byl speciálně upraven pro vězně. Kupé byla tvořena ocelovými sítěmi a v často přeplněných vagónech nebyl žádný prostor pro konání osobní potřeby, což mělo za příčinu časté zdravotní problémy věžňů.

Druhým typem přepravy byly dobytčí vagóny. Byly prostornější, ale vůbec nepřizpůsobeny pro přepravu lidí. Toaletu vykonávali vězni do děr v podlaze, které se často ucpávaly a v zimě zamrzaly. Největším utrpením byl nedostatek jídla, vody a malý osobní prostor. Kousek černého chleba a nasolená ryba zvyšovaly pocit žízně, kterou ale nedostatečné množství vody nemohlo uhasit. A protože na příděl vody dozorcí někdy zapomněli, umíralo mnoho lidí žízní, na infekce a nedostatek vzduchu. Kruté podmínky transportu panovaly jak v zimě, tak v létě.

Do nejbzdálenějších koutů země se používaly k transportu nákladní lodě. Jedinou úpravou bylo umístění dřevěných pryčů do podpalubí a rozmístění kulometních hnízd. Přeprava věžňů byla přísně utajována a v době, kdy lodě míjely pobřeží Japonska, bylo podpalubí uzavřené bez možnosti vstupu a výstupu. Často docházelo i k nehodám, například loď Indigirka v roce 1939 převážela vězně zpět na pevninu a narazila na útes u japonského ostrova Hokkaidó. Než aby odtajnila svůj náklad a požádala o pomoc, nechala skoro všech 1500 pasažérů zemřít.

Nedostatečné množství jídla dostávali vězni tím způsobem, že jim ho dozorcí házeli do podpalubí a oni se o něj rvali. Vodu dostávali v kbelících. Vítězil vždy ten

silnější. Lepší místa na spaní, krádeže, bití, znásilňování – navrch měli kriminální vězni. Nikdo je netrestal.

Pro přepravu vězňů samozřejmě existovaly předpisy a pravidla, které ale bez postihu dozorcí často nedodržovali. Vedení nemělo zájem o nemocné a slabé vězně, jen nejsilnější, který přežil, byl vhodný na práci.

Konečná destinace transportu se místo od místa lišila. Některé již zbudované tábory vítaly vězně nápisem „Jen prací splatím svůj dluh vlasti“, jindy se před nimi otevřelo pusté holé místo, na kterém museli teprve tábor vybudovat.

Po příjezdu do tábora následoval obvyklý rituál: sčítání, koupelna, holení, umístění na barák. Pro ženy tyto procedury byly obzvláště ponižující, jelikož se všechno dělo před ostatními vězni. Následovalo přidělení šatstva, čímž se také oficiálně stávali zeky (ruský název pro trestance). Zařazení do pracovní kategorie rozhodovalo o délce přežití. Jakou funkci vězeň bude zastávat, rozhodoval druh práce, trestu, sociální původ, zdravotní stav. Tradiční bylo rozdělení do třech pracovních skupin: privilegované, lehké a těžké. Každá skupina dostávala podle zařazení do kategorie určitý potravinový příděl. To, jak vězeň zapadl, zda dokázal pochopit a začít se přizpůsobovat novým pravidlům určovalo, zda přežije nebo ne.

3.3 Život a práce v táborech

Život a práce v táborech by mohla být jediným tématem této bakalářské práce, ale ani ony stránky by pro to nestačily. V každém táboře, městě a v každé části Sovětského svazu se podmínky lišily. Jediné, co měly tábory společného po celou dobu existování, bylo naprosté vyčerpání a vysátí člověka jak po fyzické, tak po psychické stránce. Ačkoliv Moskva vydávala přesná pravidla a předpisy ohledně toho, jak mají tábory vypadat, pro kolik vězňů jsou určeny, jaký příděl jídla mají vězni dostat, jaké normy mají splňovat, tohle všechno se v praxi velmi lišilo tábor od tábora. I přes četné důtky a varování se táboroví dozorcí chovali dle svého uvážení a táborová správa vězně šidila a okrádala, jak jen mohla. Život a práce v táborech velmi závisela na povaze, liberálnosti nebo naopak krutosti táborové správy.

Půdorysy táborů po celém SSSR vypadaly skoro stejně – měly stejný předepsaný tvar, buď obdélník nebo čtverec, uvnitř tábora se nacházely velmi jednoduché dřevěné baráky, ve kterých vězni žili a kde se nacházely také korekce a jídelny. Dozorcí většinou žili také v dřevěných budovách hned za hlavní bránou tábora. Každý tábor byl obehnan ostnatým drátem, a pokud se nacházel blízko města nebo ve městě, tak byl za vysokými

cihlovými zdmi. Celý prostor byl hlídán ze strážních věží a pokud vězeň překročil nepovoleně bránu tábora, střílelo se bez varování. V některých táborech měli vězňové povoleno se pohybovat za hranicemi tábora, například pochůzkáři pro dozorce. I přes zákaz bydlení vězňů mimo zónu nebo hlídané ubytovny, některým vězňům bylo povoleno se volně pohybovat mimo prostor tábora.

Vězňové byli klasifikováni podle svého trestu, pracovní schopnosti, sociálního postavení a profese. Na základě této klasifikace jim byly přidělovány pracovní normy, podle kterých také dostávali jídlo, oblečení a místo na spaní. Časem si však vězňové vytvořili svou vlastní vnitřní neformální hierarchii.

Pracovní den vězňů začínal houkáním sirény, zdlouhavým sčítáním a odchodem do práce, někdy vzdálené i pět kilometrů. Celý proces sčítání se opakoval i večer. Pracovní doba byla v každém táboře trochu odlišná – devítihodinová až dvacetihodinová, kdy vězni měli jen velmi krátké přestávky. Každý den museli splnit normu buď jako jednotlivec, nebo brigáda, a pokud norma nebyla splněná, velmi často vězňové museli zůstat a práci dodělat. Pokud skončili před ránem, zůstávali rovnou na další šichtu. Ze zákona měli všichni vězni nárok na určitý počet volných dnů. Většinou to byl jeden den v týdnu a pro vězně ve zpřísněném režimu dva dny v měsíci. Tento zákon se také vůbec nedodržel. I ve svém volnu pracovali například na údržbě tábora.

Ve většině baráků byla pouze hliněná podlaha, stůl a řady pryčen. Záchody se nacházely venku. Pokud se vězňové zavírali na noc, museli chodit na kbelík přímo v místnosti na spaní. Puch ze záchodu jenom přidával nesnesitelnému zápachu z plesnivého oblečení a nemytých těl. V každém táboře byly lázně, které sloužily k udržení hygieny a odvěšvení vězňů. Koupání se provádělo každých deset dní, v době, kdy se oblečení vězňů dezinfikovalo. Účinnost byla ale mizivá, jelikož se dezinfekční komory nevytápěly dostatečně, nebylo dost mýdla anebo kvůli lenosti dozorců.

Každý vězeň denně v táboře zažíval stejný pocit – pocit hladu. Jídlo, pokud se to tak dá nazvat, nebylo zdaleka dostačující pro potřebu těžce pracujícího člověka – neodpovídalo ani svou výživností, ani množstvím. Většinou jedli k obědu a k večeři polévku, která byla vodová a s velice podivným obsahem. Maso nebo pečené brambory či cukr vězňové dostávali velmi zřídka a jenom v určitých táborech. Byly předepsány základní rozkazy o přidělech jídla: *„Rozkaz stanoví „zaručenou“ čili základní normu pro většinu vězňů: 550 gramů chleba na den, 8 gramů cukru, a soubor dalších potravin, určených pro použití v balandě, polední polévce, a v kaši, podávané k snídani; a k večeři: 75 gramů pohanky nebo nudlí, 10 gramů tuku, 500 gramů brambor nebo*

*zeleniny, 15 gramů soli a 2 gramy „náhražky čaj.“*¹² Na rozkazy ale nikdo nedbal a potraviny byly rozkrádány veliteli, dozorcí a kuchyňským personálem. Problém také představovalo zásobování táborů, a tak si mnohé tábory zakládaly vlastní kolchozy. Vězňům chyběly příbory a misky. Docházelo k případům, kdy, než se na vězně dostala lžice, jeho polévka zamrzla.

Většina táborů se zřizovala kolem nalezišť, nedaleko lesů, kolem silnic atd. Avšak existovaly i tábory přímo v Moskvě, kde se projektovala letadla. Ve středním Rusku vězňové například budovali a obsluhovali jaderná zařízení. Existovaly rybářské tábory nebo zemědělské tábory. Pracovní normy byly určovány Moskvou, kde je sestavovali odborníci bez ohledu na to, že vězňové budou pracovat bez pořádného náradí a nástrojů.

Vězňové, kteří byli odsouzení na tři roky nebo méně, pracovali v nápravně-pracovních koloniích, kde byl mírnější režim. Stávalo se, že někteří sloužili přímo dozorcům jako sluhové, švadleny nebo chůvy. Vězňové s delším trestem mohli za svůj pobyt v Gulagu vystřídat i několik zaměstnání. V táborové hierarchii se dělili vězni do dvou kategorií: první tvořili vězni na „obecných pracích“, což byla velmi namáhavá dřina, a druhou kategorii tvořili tzv. pridurki, což byla kategorie vězňů, která měla úlevy. Na společné práce vězně rozdělávali do brigád. Ty pak spolu pracovaly, jedly a spaly v jednom baráku. Každá taková brigáda měla svého brigádyra, který dohlížel na rozdělování práce a plnění normy. Někteří brigádýři svým zaměstnancům život a práci v táboře ulehčili a snažili se jim pomoci, jiní jim vyhrožovali a zastrašovali je. Na jednoho kolymského vězně *„jeho kolegové z brigády křičeli a bili ho, protože nestačil tempu, a nakonec byl nucen přejít do „slabé“ brigády, jejíž členové nikdy nedostávali plný příděl potravy.“*¹³

Pracovalo se bez ohledu na počasí, vybavenost, zkušenost vězňů a špatné řízení správy. Samotní náčelníci byli vystavováni obrovskému tlaku na splnění norem. Probíhaly nekonečné inspekce a prověřování. Podávaly se lživé zprávy o výkonech tábora, které jenom zvyšovaly další požadavky na normy.

---

¹²Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 197.

¹³Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 207.

3.4 Ženy a děti v táborech

Ženy v táborech vykonávaly stejnou práci jako muži, měly stejné podmínky, oblečení a přiděl jídla. Měly však obecně větší psychickou výdrž a hlavně většinou držely pohromadě. Uměly si leccos zašít, lépe se o sebe staraly a vystačily si s malým přidělem jídla než muži. Jejich pohlaví a jejich menší počet v táborech byl zdrojem neustálého obtěžování, zastrašování a také znásilňování. Pokud dívka nebo žena byla navíc atraktivní, byly pro ni začátky velmi těžké. Přišla sem s důstojností a hrdostí, kterou ale vězňové a dozorcí velmi rychle zlomili. Ženy měly na výběr, buď podlehnout mužům a stát se tak jejich milenkou, anebo odmítnout a být poslány na těžké práce nebo být šikanovány. Už při příjezdu do tábora procházely ženy uličkou mezi celami nahé a muži na ně pohlíželi jako na zboží a potom si je rozdělovali a prodávali. Čím byla žena krásnější, tím větší prokletí to pro ni znamenalo. Pokud svolily k poměru s nějakým mužem, mohly se mít a také měly mnohem lépe než ostatní. Mohly získat lepší šatstvo, prát si, měly lepší jídlo a lepší práci. Tímto způsobem si často zachránily nebo prodloužily svůj život. Zní to jednoduše, ale málokterá žena si v dnešní době dokáže představit, co všechno tyto vězeňkyně musely snášet a zažít.

Obecně bylo zakázané, aby ženy a muži pobývali v jednom táboře, ale do roku 1946 existovaly smíšené tábory. V následujících letech proběhlo oddělení mužů a žen. Byly vybudovány ženské tábory. O ženy jako pracovní sílu vedení tábora nemělo velký zájem kvůli jejich nízké produktivitě práce. V roce 1945 počet žen v táborech činil kolem 30 %.

S přísným rozdělením táborů na mužské a ženské ženy ztratily spoustu výhod, jež čerpaly skrz muže. Snažily se otěhotnět, vyhnout se těžkým pracím, využít případné amnestie pro matky s dětmi, a tak počet těhotenství vzrostl dvojnásobně. Amnestie probíhaly například v letech 1945 a 1948, nevztahovaly se však na ženy odsouzené za kontrarevoluční zločiny. V táborech vznikaly homosexuální a lesbické vztahy, které nebyly nijak utajované. Ať už byly sexuální vztahy násilné nebo dobrovolné, staly se součástí drsného systému Gulagu.

V Gulagu existovaly mateřské tábory, porodnice a jesle. Pobývaly zde také děti vězeňkyň. Některé zákony zakazovaly zatýkat těhotné a kojící matky, jiné zase povolovaly dětem zůstat s matkou do jednoho a půl roku dítěte. Děti byly poté matce odebrány a předány buď příbuzným, nebo do sirotčince. Většina takových dětí už nikdy nespátřila své rodiče. Pro matky to znamenalo obrovská muka. Život dětí v táborech jasně

znázorňuje případ Havy Volovičové, která byla zatčena jako politická a velmi toužila po dítěti. V roce 1942 porodila holčičku Eleonoru v táboře, kde nebylo žádné speciální zařízení pro matky. Dítě musela nechávat ve zvláštním baráku v malé nevytopené místnosti, kde se odevšad sypaly štěnice. Přes den musela chodit do práce, a tak děti hlídala starší žena, která o ně nejevila ani nejmenší zájem, navíc si mohla vzít jejich přiděl jídla. „Viděla jsem, jak ošetřovatelky ráno děti budí. Tahaly je z postelí násilím, štulci a kopanci...strkaly do dětí pěstmi a hrubě jim nadávaly, svlékaly je z nočních šatů a myly je v ledové vodě. Děti se ani neodvážily plakat. Jen trochu popotahovaly jako starci a vydávaly hluboké mručení“.¹⁴ Ošetřovatelka měla na starost sedmnáct dětí, o které se nemohla postarat. Eleonora začala pomalu chřadnout. „Při některých návštěvách jsem viděla, že má tělíčko plné modřin. Nikdy nezapomenu, jak mě hubenýma rukama chytala kolem krku a naříkala: „Mámo, chci domů!“ Nezapomněla na tu díru plnou štěnic, kde poprvé viděla denní světlo a kde byla celý den s matkou...Eleonorce už bylo patnáct měsíců a brzy pochopila, že její prosby o „domov“ jsou marné. Přestala se po mně natahovat, když jsem za ní přišla; odvracela se a mlčela. Poslední den jejího života, když jsem ji zvedla (dovolovali mi ji kojit), upřeně zírala do dálky, a pak mě začala pěstičkami bít do obličeje, škrábala mě a kousala do prsou. Pak zamířila zpátky do postele. Když jsem se večer vrátila s otýpkou dříví, byla její postýlka prázdná. Našla jsem ji nahou v márnici mezi mrtvolami dospělých vězňů. Strávila na tomto světě rok a čtyři měsíce a umřela 3. března 1944...Tím, že jsem dala život svému jedinému dítěti, jsem se dopustila nejhoršího zločinu.“¹⁵ Dětská úmrtnost v táborech byla velmi vysoká, avšak nikoho to nezajímalo. Děti představovaly jenom zátěž. Ve věku dvou let se přemísťovaly do sirotčince, kde podmínky nebyly o nic lepší. Státní sirotčince byly špinavé, přeplněné a děti často umíraly. Docházelo ke znásilňování malých holčiček staršími chlapci. Často se z takových dětí stávaly zloději a vrazi, a tak se s trestem vraceli zpátky do Gulagu. Děti politických vězňů čelily urážkám a šikaně.

Od roku 1934 vznikaly první dětské kolonie. V roce 1935 kvůli vzrůstajícímu počtu mladistvých delikventů byl vytvořen zákon, podle kterého se směly zatýkat děti již

---

¹⁴Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 288.

¹⁵Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. ISBN 80-7306-152-X, s. 288.

ve věku 12 let a mohly být souzeny jako dospělí. Zacházení s dětmi se moc nelišilo od zacházení s dospělými vězni.

3 Spisovatel a publicista Alexandr Solženicyn

Alexandr Solženicyn je jeden z nejznámějších ruských spisovatelů dvacátého století. Sám vždy zdůrazňoval, že je hlavně spisovatel, a to nejdůležitější v jeho životě je tvorba. Narodil se 11. prosince 1918 ve městě Kislovodsk rok po Říjnové revoluci. Tato společenská změna poznamenala a ovlivnila celý jeho život a odrazila se především v jeho tvorbě. Rodiče byli rolníci. Jeho otec zemřel několik měsíců před jeho narozením a matka, ačkoliv byla velmi vzdělaná, si musela přivydělávat, kde se dalo. V Rusku probíhala občanská válka a pro vdovu s dítětem bylo velmi těžké se uživit. V roce 1924 se přestěhovali do Rostova na Donu a v roce 1936 Solženicyn zakončil střední školu. Alexandr si původně přál studovat literaturu, avšak finanční možnosti mu to neumožnily, a tak v roce 1936 nastoupil na univerzitu, na matematicko-fyzikální fakultu. Po získání diplomu z matematiky dálkově studoval filozofii a literaturu v Moskvě. Studium však nedokončil, jelikož začala válka. Po výcviku v dělostřeleckém učilišti v Kostromě koncem roku 1942 narukoval na frontu a následně se v roce 1943 účastnil bezprostředně bojů a byl povýšen do hodnosti kapitána. Jeho odvaha a vojenské umění bylo velmi ceněno armádou. Později ho tato válečná životní zkušenost inspirovala k napsání děl – *Pruské noci* nebo *Hostina vítězů*.

Ke konci války v roce 1945 napsal svému příteli z dětství dopis, ve kterém kritizoval sovětskou armádu a Stalina. V tomtéž roce byl zatčen a odsouzen na 8 let nápravně-pracovních prací a vyhnanství podle §58. Pro své technické vzdělání byl po nějaké době přidělen do „šarašky“, která se nacházela u Moskvy v osadě Mafino. V letech 1950 – 1953 si odpykával trest v táboře v Kazachstánu na společných těžkých pracích. Zde onemocněl rakovinou. V roce 1952 podstoupil operaci a ve vyhnanství se následně léčil. I navzdory očekáváním a předpovědím lékařů, rakovina ustoupila. V tomto zázraku viděl spisovatel jasné poslání – povědět světu o hrůzách Gulagu.

V roce 1953 po odpykání trestu začalo jeho trvalé vyhnanství. V tomtéž roce učil matematiku ve městě Kok-Terek v Kazachstánu. V roce 1956 Vrchní soud Sovětského svazu zrušil Solženicynovo vyhnanství a rok na to byla vyhlášena jeho plná nevina. V tomtéž roce se spisovatel přestěhoval zpátky do středního Ruska a učil v Rjazani. Již ve vyhnanství a následně v Rjazani pracoval na knihách *V kruhu prvním* a *Souostroví Gulag*, doufaje v jejich publikaci.

Tvorbu spisovatele podporoval sám Nikita Chruščov, jelikož antistalinské motivy mu v té době přišly vhod. Později však spisovatel s nástupem Leonida Brežněva k moci přišel o tuto podporu a jeho díla byla zakázána.

V roce 1962 vyšla v časopise *Nový svět* jeho povídka *Jeden den Ivana Děnisoviče*. Alexandr Solženicyn se stal známou osobností v celém Sovětském svazu. V roce 1973 byl vydán první díl knihy *Souostroví Gulag* v Paříži, což posloužilo jako formální důvod pro zatčení spisovatele. Byl obviněn z velezrady, zbaven ruského občanství a následně deportován do západního Německa. Zanedlouho procestoval západní Evropu. Rozhodl se dočasně zůstat v Curychu. V roce 1974 byl v Paříži vydán *Dopis vůdcům Sovětského svazu*, který byl mnohými západními vydavatelskými shledán jako antidemokratický a nacionalistický. Vztahy spisovatele se západním tiskem ochladly a začaly se zhoršovat. Téhož roku Solženicyn vytvořil Ruský veřejný fond pro pomoc stíhaným a jejich rodinám, který měl sloužit jako pomoc politickým vězňům v SSSR. V roce 1975 podnikl spolu s rodinou cestu západní Evropou, poté zamířil do Kanady a Spojených států. Navštívil Washington, New York a vystoupil na sjezdu odborů a v Kongresu Spojených států s kritikou komunistických režimů a ideologií. Vyzval Spojené státy, aby ustoupily od spolupráce s SSSR. V té době ještě vnímal Západ jako spojence v osvobození Ruska od komunistické totality. V roce 1976 navštívil Velkou Británii, Francii a Španělsko. Ve Španělsku se však pozitivně vyjádřil o režimu Franka, čímž si vysloužil další negativní pohled na svou osobu. V tomtéž roce se přestěhoval do USA do města Cavendish ve státě Vermont. Tam pokračoval na díle *Rudé kolo*. S tiskem komunikoval velmi málo. Se zahájením perestrojky se však oficiální postoj v SSSR k tvorbě a činnosti spisovatele změnil a jeho díla se v Sovětském svazu dočkala opětovného vydání. V roce 1990 mu bylo navráceno ruské občanství a ve stejném roce udělena Státní prémie. V roce 1994 se spolu s rodinou vrátil do vlasti. O tři roky později ho zvolili za člena Ruské akademie věd. Jeho tvorba však byla poznamenána dlouhým odloučením od vlasti. Poslední roky svého života strávil v Moskvě a na své chatě pod Moskvou. Spolu se svou manželkou pracoval na vydání rozsáhlého výboru ze svého díla. Zemřel 3. srpna 2008 v důsledku srdečního selhání. Pohřbu se zúčastnily důležité osobnosti, jako například M. S. Gorbačov a V. V. Putin, ale také mnoho dalších.

Jeho osobní život byl také velmi zajímavý. Solženicynovou první ženou se stala Natálie Alexejevna Rešetovská, s kterou se o deset let později rozvedl. Když se vrátil z vězení, znovu se s ní oženil. V roce 1968 se Solženicyn seznámil s Natálií Světlovovou

a ta se stala jeho milenkou. Když se o tom jeho žena dozvěděla, chtěla ukončit život sebevraždou. Po několika letech se znovu rozvedli a Solženicyn se oženil se svou milenkou, která se stala současně jeho přítelem a věrným pomocníkem v jeho tvůrčí činnosti. Byli spolu v emigraci a vychovali čtyři syny – Ignata, Štěpana, Jermolaje a syna Dmitrije z prvního manželství.

4.1 Stručný přehled literární a publicistické tvorby spisovatelé

Knihy A. Solženicyna – romány, povídky, novely a poezii můžeme v zásadě rozdělit na historické a autobiografické. Každá z nich stojí za přečtení, jelikož každá z nich představuje obrovský kus práce, nadšení a zkušenosti. Na samém počátku své literární činnosti se zabýval hlavně dějinami Velké říjnové socialistické revoluce a první světové války. Sám sebe Solženicyn považoval vždy spíše za spisovatele než publicistu. Svět ho navzdory tomu i přes jeho četná prozaická díla zařadil mezi publicisty. Jeho publicistická dráha je však neoddělitelně spjata s ruskou literární tradicí a s jeho prózou. Jako příklad můžeme uvést dílo *Souostroví Gulag*, které zahrnuje i publicistické prvky. Autor v ní zachycuje reálné prostředí pracovních táborů a skutečné zážitky vězňů.

Solženicyn a jeho tvorba se zcela liší od ostatních spisovatelů dvacátého století. Jako bývalý vězeň otevřeně a nahlas mluvil a psal o existenci pracovních lágrů, o nelidských podmínkách vězňů, o zvěrstvech, které jsou na vězních páhány. Jako jediný otevřeně kritizoval tyranský sovětský režim. Jeho tvorba byla nasměrována nejen k lidu Sovětského svazu, ale i k humánně smýšlejícímu světu. V jeho dílech, člancích a vystoupeních jsou přítomna témata z filozofie, politologie, sociologie, psychologie, historie. Snažil se propojit svou literární a publicistickou tvorbu.

Obyčejný člověk zná ze Solženicynovy tvorby zejména *Jeden den Ivana Děnisoviče* nebo *Souostroví Gulag*. Tato díla se nesporně zapsala do dějin literatury, ale škála jeho tvorby a snah je však mnohem širší.

Napsal mnoho povídek: *Matrjonin dvůr* (orig. Матрѣнин двор, 1959) – jedna z prvních povídek, která odhaluje bídu a nedostatek na ruské vesnici v padesátých letech 20. století. Pro Solženicynovu tvorbu bylo téma rolnictví vždy důležité, jelikož rolníci byli jeho předci. Považoval rolnictvo za sociální vrstvu, která zachovávala nejdéle tradiční hodnoty, jako pracovitost, vztah k půdě, srdečnost a štedrost. Zobrazuje v povídce národní povahu, která je dodnes typická pro Rusy, i přes všechny události dvacátého století; *Případ ve stanici Kočetovka* (orig. Случай на станции Кочетовка, 1962) – jedno z drobných děl spisovatele, které se odehrává v průběhu druhé světové

války. Povídka vznikla podle skutečného případu, jenž se stal ve stanici Kočetovka v roce 1941.

S dramatickou tvorbou začal Solženicyn přibližně v letech 1950. Napsal čtyři divadelní hry a dva scénáře. Tato část jeho tvorby je však méně známá, jelikož v roce 1960 odmítl napsat další dramata, a dokonce vyjádřil lítost nad tím, že někdy nějaká vůbec napsal. Řadíme sem například, *Hostina vítězů* (orig. Пир победителей, 1951), *Svíce ve větru* (orig. Свеча на ветру, 1968), *Zajatci* (orig. Пленники, 1953).

Psal rovněž romány – *V kruhu prvním* (orig. В круге первом, 1955-1958) – román byl, jako většina spisovatelových děl, poprvé publikován na Západě. Dílo se řadí mezi klasická díla ruské literatury 20. století. Název románu je alegorické srovnání „šarašky“ s peklem z Dantovy Božské komedie. Toto dílo bylo také zfilmováno. Román *Rakovina* (orig. Раковый корпус, 1963-1966) je založen na vzpomínkách Solženicyna z léčení na onkologickém oddělení v nemocnici v Taškentu v roce 1954. Po neúspěšném pokusu o publikování románu v SSSR oficiální cestou bylo dílo šířeno samizdatem, poté se dostal na Západ a byl vydán v originále. Za tento román získal Solženicyn Nobelovu cenu za literaturu v roce 1970. V SSSR vyšel teprve v roce 1990. Románový cyklus *Rudé kolo* (orig. Красное колесо) zachycující stoletý morální a mravní úpadek ruské společnosti. Román - epop vypráví o příčinách a důvodech ruské hospodářské a společenské krize přelomu 19. a 20. století. Obsahuje obrovské množství informací a faktů – zachycuje vývoj Ruska od roku 1905 až po Velkou říjnovou socialistickou revoluci.

Nedělitelnou součástí Solženicynovy tvorby byla publicistická díla, skrze která se snažil oslovovat co nejširší vrstvy lidí. Vyzýval je k zničení represivních totalitních režimů, k boji za svobodu slova a k demokracii. Mezi jeho známá publicistická díla patří například, *Nežít ve lži* (orig. Жить не по лжи, 1972-1973). Po vydání díla *Souostroví Gulag* hrozilo spisovateli vězení, a tak text předal důvěrným osobám, které měly dílo publikovat až několik dní po jeho zatčení, a tak vyšlo v samizdatu v zahraničí. Poprvé bylo uveřejněno v londýnských novinách Daily Express. V Sovětském svazu poprvé vyšlo v roce 1988. Vyzývá k smělému odporu proti utlačujícímu komunistickému režimu, ale odmítá revoluční cestu svržení systému – způsob, který se zatím v Rusku neosvědčil. Další kniha *Rusko v troskách* (orig. Россия в обвале, 1998) obsahuje úvahy autora o změnách, problémech, osudech ruského lidu, probíhajících v roce 1990. Kritizuje privatizaci a události v Čečně. Navazuje na již předcházející díla, např. *Jak máme uspořádat Rusko* (orig. Как нам обустроить Россию, 1990) nebo *Ruská otázka ke konci 20. století* (orig. Русский вопрос к концу XX века, 1994). Spisovatel v roce

1978 přijal pozvání Harvardské univerzity a vystoupil na absolventském ceremoniálu s projevem *Harvardská řeč* (orig. Гарвардская речь). Jeho vystoupení se pro svou hloubku a prorocké vize dá srovnat s řečí W. Churchilla nebo F. M. Dostojevského. Poukázal na nedostatky západní civilizace a možné perspektivy. Jeho řeč se v dnešní době zkoumá, cituje a učí zpaměti, zejména studenty politologie. Článek *Zamyšlení nad Únorovou revolucí* (orig. Размышления над Февральской революцией, 1980-1983) měl být původně součástí díla *Rudé kolo*, ale Solženicyn tuto esej do knihy nezařadil, jelikož chtěl přimět čtenáře, aby si sám udělal závěry o událostech Únorové revoluce.

V Madridu v roce 1976 poskytl novinářům v televizním přímém přenosu interview před svým odjezdem do USA. V roce 1983 ve Spojených státech poprvé podkryl tajemství své práce a otevřel dveře své pracovny světu. Známy francouzský televizní moderátor Bernard Pivot byl jediným žurnalistou, kterému se dostalo privilegia udělat se Solženicynem interview. Interview bylo vysíláno po celém světě až na Sovětský svaz. Exemplář tohoto rozhovoru se povedlo zachovat a rozmnožit. Po návratu spisovatele do vlasti s ním reportéři ruské televize vytvořili pořad, který však neměl velkou sledovanost.

Solženicynova tvorba se vyznačuje rozsáhlými epickými scénami. Obvykle seznamuje čtenáře s postavami, které mají odlišné názory, díky čemuž si může sám vytvořit vlastní názor na danou problematiku. Ve většině jeho děl vystupují reální lidé, jejich identita je skryta literárním jménem. Dalším charakteristickým rysem jsou aluze na biblické eposy nebo díla Goetha nebo Danta.

Spisovatel se vždy snažil propagovat a prosazovat svobodu slova a právo na informace. Bojoval v době Studené války proti železné oponě informační izolace. Po roce 1963 byla díla Solženicyna v Sovětském svazu zakázána. Spisovatel vydával svá díla v samizdatu. V Sovětském svazu v určitých letech komunistického režimu to byl jediný způsob, jak dostat ke čtenářům informace, které se neslučovaly s oficiálním názorem a ideologií.

Ve své publicistické činnosti užíval Solženicyn žánr interview s vlastní. Psal otevřené dopisy, které adresoval Svazu spisovatelů, ze kterého byl pro své názory vyloučen; kritizoval přímo ideologii Sovětského svazu a prorokuje svým oponentům brzký konec.

Jeden den Ivana Děnisoviče

Povídka *Jeden den Ivana Děnisoviče* (Один день Ивана Денисовича, 1962) se zrodila už v táboře v letech 1950 - 1951. V roce 1959 byla napsána a o dva roky později zaslána do časopisu *Novyj mir* (orig. Новый мир). Po přečtení povídky A. T. Tvardovským, N. S. Chruščovem a ostatními členy politbyra, po několika úpravách a na nátlak Chruščova byla povídka v roce 1962 otištěna a začala se šířit Sovětským svazem. V knihkupectvích stály fronty lidí, aby si povídku mohly přečíst. Solženicyn se najednou stal známou osobností a v tomtéž roce byl přijat do Svazu spisovatelů SSSR.

Autor se především zaměřil na detailnější popis života v táboře v 50. letech 20. století. Popisuje život na cele, stravování, cesty do a z práce a průběh práce. Povídka se zaměřuje na charaktery vězňů a dozorců, na vztahy mezi nimi během jednoho dne tak, aby si čtenář mohl vytvořit vlastní představu o životě v lágru.

V povídce se postavy nijak nevyvíjejí, ale autor se snaží ukázat, kam až je člověk ochoten zajít, aby tyto hrozné podmínky přežil a aby neztratil svou lidskou důstojnost. Hlavním hrdinou je Ivan Děnisovič Šuchov, prostý a skromný člověk, který byl odsouzen za velezradu. V táboře nijak nevybočuje z řady a nesnaží se na sebe upozorňovat. Pro něj je hlavní dočkat se konce trestu. Není však také žádný naivní a hloupý vězeň, umí si zjednat mezi ostatními vězni respekt. Další postavou v povídce je Ťurin – sebevědomý a ostatními vězni respektovaný. Mezi vězni má výsadní postavení. S Ivanem Děnisovičem tvoří protiklad. Dílo je unikátní také tím, že jako jedno z mála se snaží podat obraz běžného života v táboře.

Od roku 1971 byla Solženicynova díla zakázána a vyřazena z knihoven. Poté, co byl Solženicyn vyhnán ze země, byly všechny výtisky časopisu *Novyj mir* zlikvidovány. Vše, co obsahovalo byť jen jméno spisovatele, se muselo zničit. Povídka opětovně vyšla v Sovětském svazu až od roku 1990.

4.2 Dílo Souostroví Gulag

*„Věnováno všem, jimž život nestačil,
aby o tom vyprávěli.*

*A necht' mi odpustí, že jsem všechno neviděl,
na všechno si nevzpomněl a všechno nevytušil.“¹⁶*

Souostroví Gulag je asi nejznámější Solženicynovým dílem. Představuje skvost a opěrný sloup pro mnoho dalších generací spisovatelů, kteří se problematikou Gulagu zabývají. Autor se neopírá pouze o své zkušenosti, ale také o zkušenosti dalších zhruba 250 lidí, kteří Gulag přežili a chtěli se podělit o své vzpomínky a zkušenosti se světem. Mnoho bývalých vězňů a jejich příbuzných posílalo spisovateli své vzpomínky, dopisy a materiály. Dílo se skládá ze tří svazků a jeho děj probíhá primárně v táborech, jejichž síť byla rozprostřena po celém Sovětském svazu. Z toho důvodu také autor pojmenoval knihu *Souostroví Gulag*.

Vedení Komunistické strany považovalo Solženicyna za nepřítele státu, přestože jeho díla byla v mnohém přelomová a velmi oblíbená a ohlasu se dočkala i v zahraničí. V předtuše zlých časů spisovatel v roce 1958 začíná pracovat na svém stěžejním díle. Jeho knihy se v SSSR přestaly číst, KGB konfiskovalo jeho archiv a provádělo pravidelné prohlídky u jeho nejbližších. Dílo dokončil v roce 1967, ale v Sovětském svazu ho publikovat nemohl. V roce 1973 KGB zadrželo pomocnici a písařku Solženicyna – Jelizavetu Voronjanskou, která u výslechu byla donucena prozradit, kde se nachází jeden z rukopisů. Poté, co se vrátila domů, se sama oběsila. Když se spisovatel o několik týdnů později o této události dozvěděl, ihned začal jednat. Nejprve odeslal vedení SSSR dopis s výzvou skoncovat s komunistickým režimem, a ihned zařídil vydání románu na Západě.

KGB se snažilo zastavit spisovatelovy snahy, ale přes všechny překážky a zastrašování byla v tomtéž roce vydána první část v Paříži. Politbyro obvinilo Solženicyna z vlastizrady, zbavili ho občanství a poslali do vyhnanství. Jeho veškerá tvorba ve vlasti byla ničena a zakázána. Solženicyn reagoval tak, že honorář z prodeje díla byl využit k vytvoření peněžního fondu pro politické vězně.

---

¹⁶Solženicyn, A.: *Archipelag Gulag, 1 díl. 2. upr. vyd.* Paříž: YMCA-PRESS, 1973. ISBN 80-900270-0-8, s. 6.

Přístup Sovětského svazu ke spisovateli se změnil až v roce 1990, kdy mu bylo navraceno občanství a udělena Státní prémie RSFSR za dílo *Souostroví Gulag*, které v tomtéž roce opětovně vyšlo.

V díle vystupuje velké množství postav, všechny jsou reálné a jejich jména jsou skutečná. Autor užívá převážně spisovný jazyk, ale někdy také nezbytný argot a vězeňský slang.

Kritika obvinila Solženicyna z přehnaného počtu uvězněných a ze štvavé propagandy proti SSSR.

„...жаркой ночью в Омске, когда нас, распаренное, испотевшее мясо, месили и впихивали в воронок, мы кричали надзирателям из глубины: "Подождите, гады! Будет на вас Трумен! Бросят вам атомную бомбу на голову!". И надзиратели трусливо молчали“¹⁷

Tři svazky obsahují sedm částí: Vězeňský průmysl, Věčný pohyb, Vyhlazovací a pracovní, Duše a ostnatý drát, Katorga, Vyhnanství, Bez Stalina. V poslední části díla autor také srovnává vládu Chruščova a Stalina a podotýká, že poměry v Rusku se až tak moc nezměnily i přesto, že byl Gulag formálně zrušen a funguje pouze v menším měřítku.

„Divím se, že jsem knihu i v této době dokázal dokončit, několikrát jsem si už myslel, že mě nenechají. Uzavírám ji v roce dvou výročí (a ta výročí navíc spolu souvisí): uplynulo 50 let od revoluce, která vytvořila Archipelag Gulag, a 100 let od vynálezu ostnatého drátu (1867). To druhé výročí slavit nebudou...“¹⁸

---

¹⁷Solženicyn, A.: *Archipelag Gulag*, 2 díl. 2. upr. vyd. Paříž: YMCA-PRESS, 1973. ISBN 80-900270-0-8, s. 238.

¹⁸Solženicyn, A.: *Archipelag Gulag*, 3 díl. 2. upr. vyd. Paříž: YMCA-PRESS, 1973. ISBN 80-900270-0-8, s. 316.

5 Gulag v současnosti

Velké množství památníků obětem tohoto systému bohužel neexistuje. Sice v celém Rusku najdeme hrstku soukromých, neoficiálních nebo polooficiálních památníků, jejich číslo je však velmi nedostačující. Památníky neutiší bolest ze ztráty blízkých, ale je to místo, kam může člověk přijít, zapálit svíčku, zavzpomínat a vzdát úctu blízkým, jež nikdy nebyli řádně pochováni. Tohle se děje v zemi, která si potrpí na velkolepých pohřbech a velkolepých pomnících válečným obětem. Zarážející je také skutečnost, že ruská veřejnost jako kdyby zapoměla na tuto část dějin Sovětského svazu. Člověk snadno zapomíná na to, o čemž se přestalo mluvit. Podle ně je řečeno vše.

Existuje také několik muzeí historie Gulagu. Jedno z nich se například nachází v Moskvě. Bylo založeno v roce 2001 známým historikem a publicistou Antonem Anotonovym-Ovsejenko, který prošel Gulagy jako syn nepřítele národa. Muzeum obsahuje archivní dokumenty, dopisy, vzpomínky, řadu osobních věcí vězňů, sbírku vězeňského umění atd. Další muzeum se nachází v Permském kraji, které uchovává spisy o politických represích. Je umístěno bezprostředně na území bývalého tábora pro politické vězně. Většina táborových budov se už rozpadla anebo slouží jako vězení. Tyto tábory se nacházejí v těžce dostupných regionech a dnes už se nenajde nikdo, kdo by je zrestauroval, aby tu zůstaly jako memento budoucím generacím...

Nejen v Ruské federaci existuje organizace, která se zabývá uchováním a shromažďováním památek o politických represích, ale i organizace v Litvě, Gruzii, Ukrajině a Kazachstáně. Právě z jejich iniciativy vzniklo množství památníků obětem represí, jako například Solovecký kámen na Lubjanském náměstí v Moskvě. V roce 1991 byl z jejich iniciativy přijat zákon O rehabilitaci obětí politických represí. Organizace poskytuje právníckou a někdy také finanční pomoc veteránům, kteří prošli Gulagy.

V České republice existuje organizace Gulag.cz, která vznikla v roce 2009. Jejím cílem je sdílení a šíření informací o Gulagu a spolupracuje také se sdružením Memorial. Vytvořily virtuální muzeum Gulag Online, které pomáhá lidem představit si prostředí pracovních lágrů.

Závěr

Dvacáté století je někdy nazýváno stoletím koncentračních táborů. Tábory se zakládaly v různých státech a za různým účelem. Prošly jimi a zemřely milióny lidí. Možná, že se podle doby a umístění lišily, jedno však měly napříč historií společné, a to byla naprostá ignorace základních práv a svobod člověka a využití krutosti a násilí na lidech. Předmětem a cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat některé z takových táborů, a to zejména v bývalém Sovětském svazu, které mají v tomto koutu světa bohužel dlouholetou tradici.

Již v prvních měsících existování Sovětského svazu se vláda snažila izolovat všechny ty, kdo nesouhlasili s ideou a myšlenkou bolševismu. Spolu s odpůrci režimu se do táborů dostali představitelé inteligence, bývalí carští důstojníci a duchovenstvo. Tábory byly určeny pro izolaci jak skutečných odpůrců, tak potenciálních. Jejich vznik se datuje kolem roku 1918 za vlády V. I. Lenina, ale největšího rozšíření dosáhly až za vlády J. V. Stalina. Ten kvůli své velmi složité osobnosti, představě uspořádání Sovětského svazu, zálibě v otrocké práci „zdokonalil“ systém nucených prací, který představoval nelítostné vykořisťování mas. Levná pracovní síla vězňů, nelidské pracovní podmínky, hlad, nemoci a utrpení za ostnatými dráty přeplněných táborů kvůli přehnaným normám byly téměř identické s životními podmínkami svobodných lidí Sovětského svazu v době plnění plánů pětiletok.

Fungování Gulagu se nakonec ukázalo jako nerentabilní, protože se stejně muselo dotovat.

Alexandr Solženicyn – člověk, který v té době vynikl jako osobnost s pevnou vůlí a neochvějným přesvědčením a nenechal se režimem zastrašit. Právě on odhalil hrůznou pravdu o tyranii. Jeho pohnutý osud a láska ke svobodě dala vzniknout nadčasovým dílům. Je zázrak, že i navzdory neoblomné kritice Sovětského svazu a komunistického režimu se dožil stáří v době, kdy každý nepohodlný byl zlikvidován.

Prostudovala jsem velké množství informací a materiálů a doufám, že tato bakalářská práce přiměje její čtenáře se dál zajímat o A. I. Solženicyna a jeho dílo, o historii Sovětského svazu a osudy mnoha lidí, jež prošli Gulagy.

Резюме

Двадцатый век иногда называют веком концлагерей. Лагеря создавались в разных странах для различных целей. Ими прошли миллионы людей а также миллионы людей погибли. Может быть они отличались друг от друга временем создания и местом размещения но имели одну общую черту, а именно игнорацию основных прав и свобод человека, а также использование жестокости и насилия к людям. Тема и цель этой бакалаврской работы заключалась в изучении только одних из этих лагерей, а именно в Советском Союзе, которые имеют в этом уголке мира, к сожалению, долгую традицию.

Уже в первые месяцы существования Советского Союза, правительство стремилось изолировать всех тех, кто был не согласен с идеей большевизма. Наряду с противниками режима в лагеря попали представители интеллигенции, бывшие царские офицеры и духовенство. Эти лагеря были предназначены для того, чтобы изолировать противников, как реальных, так и потенциальных. Их создание датируется к 1918 году при власти Ленина, но самого большого расширения достигли во время правления Сталина. Он из-за своей очень сложной личности, понятия устройства Советского Союза и своего увлечения в использовании рабского труда "усовершенствовал" по своему вкусу систему принудительного труда, которая представляла собой беспощадную эксплуатацию масс. Я до сих пор не понимаю для кого было использование заключённых, ускоренная индустриализации, уничтожение кулаков... Ведь в то же время, когда заключённые страдали от голода, болезней и переутомления в лагерях, также само страдали люди вне из-за ложной информации о выполнении пятилеток и чудом исцеленной экономике, только на свободе.

Много лет существования ГУЛАГа в конечном итоге оказалось убыточной деятельностью, которую и вопреки большому количеству бесплатной рабочей силы страна должна была субсидировать.

Александр Солженицын – человек, который в то время сильно выделялся и все выделяется как личность, которая обладала непоколебимой волей и сильным уверенностью в своей работе, не позволяя себя запугать или подкупить. Благодаря ему была открыта ужасающая правду о тирании. Его судьба и любовь к свободе родила великолепные и бессмертные произведения. Это чудо, что, несмотря на

огромную критику коммунистического режима Советского Союза он дожился такого возраста, в то время, когда все неудобные были ликвидированы.

Я познакомилась с множеством информации и фактов и надеюсь, что эта бакалаврская привлечёт читателей к Солженицыну и его творчеству и к истории Советского Союза, а также судьбе многих людей, которые прошли через ГУЛАГ.

Seznam použité literatury

Publikace

1. Applebaum, A.: *Gulag. Historie*. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský - BETA a Jiří Ševčík, 2004, ISBN 80-7306-152-X
2. Fatková, J.: *Alexandr Solženicyn – člověk, spisovatel a doba*. České Budějovice, 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita. Vedoucí práce doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.
3. Kostina, N.: *Gulag: systém sovětských táborů*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce Mgr. Ing. Martin Brabec, PhD.
4. Pechová, R.: *Organizační struktura GULAGu*. Olomouc, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Palackého. Vedoucí práce prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.
5. Solženicyn, A.: *Archipelag Gulag, 1-3 díl*. 2. upr. vyd. Paříž: YMCA-PRESS, 1973, ISBN 80-900270-0-8
6. Violová, L.: *Neznámý Gulag. Ztracený svět Stalinových zvláštních osad*. Praha: Naše vojsko, 2012, ISBN 978-80-206-1257-1.
7. Vodák, M.: *Typologie postav v ruské lágrové próze*. Brno, 2014. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Internetové zdroje

1. <https://24smi.org/celebrity/1554-lavrentij-beriya.html>
2. <https://24smi.org/celebrity/3579-aleksandr-solzhenitsyn.html>
3. <http://antisionizm.info/Kto-sozdal-ispravitelno-trudovie-lagerya-GULAG-239.html>
4. <http://cyberleninka.ru/article/n/o-dramaturgii-a-i-solzhenitsyna>
5. <http://historykratko.com/vladimir-ilich-lenin>
6. <http://gulag.cz/>
7. <http://inosmi.ru/russia/20140530/220649589.html>
8. <http://my.krskstate.ru/docs/greatwar/lagerya-dlya-zaklyuchennykh-norillag/>
9. <http://patalie.cz/norilsk-zivot-v-tezebnim-pekly-nejtezsi-kovy-a-pocity-z-ruska/>
10. <https://ria.ru/spravka/20080804/150097590.html>
11. <http://russiahistory.ru/katorga/>
12. <http://storyo.ru/nikolaev/135.htm>

13. <http://uritsk.livejournal.com/82798.html>
14. https://xman.idnes.cz/sibir-norilsk-emise-mraz-0xz-/xman-styl.aspx?c=A160922_143241_xman-styl_fro
15. <http://www.atlanka.net/index.php?text=493-gulagy-sovetske-koncentraky>
16. <http://www.bibliotekar.ru/gulag/1.htm>
17. <http://www.bibliotekar.ru/gulag/20.htm>
18. <http://www.karlin.mff.cuni.cz/~zemlicka/Data/4c.htm>
19. <http://www.km.ru/referats/1C1EAFCA9ABF4489B8BD912D5ABF2181>
20. <http://www.memo.ru/history/nkvd/gulag/index.htm>
21. http://www.memo.ru/history/y1937/hronika1936_1939/xronika.html
22. <http://www.memo.ru/Index.htm>
23. <http://www.memorial.krsk.ru/memuar/Ermakovskoe/2/04.htm>
24. <http://www.memorial.krsk.ru/Work/Lect/Lopatin1.htm>
25. http://www.rozhlas.cz/plus/portrety/_zprava/1277042
26. <http://www.rp-net.ru/book/OurAutors/solzhenitsyn/bibliografia.php>
27. <https://www.rusempire.ru/istoriya-rossii-kratko.html>
28. <http://www.solovki.ca/>
29. http://www.solovki.ca/camp_20/butcher_lenin.php
30. http://www.solovki.ca/camp_20/butcher_stalin.php
31. <http://www.solovki.info/?action=archive&id=219%3E>.
32. <http://www.wikiznanie.ru/wikipedia/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD,%D0%98%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%84%D0%92%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>
33. http://www.zlev.ru/49_14.htm

Seznam použitých zkratek

Čeka – Črezvyščajnaja komissija (mimořádná komise): tajná policie v době občanské války

eseři – členové ruské Socialistické revoluční strany založené v roce 1902

FSB – Fedjeralnaja sluzhba bezopasnosti Rossijskoj Federacii (Federální služba bezpečnosti)

GPU – Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Státní politická správa): tajná policie v raných dvacátých letech, nástupce Čeky

Gulag – z Glavnoje upravlenije lagerej (Hlavní správa táborů), složka tajné policie, která řídila sovětské koncentrační tábory

HDP – hrubý domácí produkt

katorga – carský termín pro nucenou práci

kolchoz – zemědělské družstvo

kulak – tradičně úspěšný rolník

lagpunkt – nejmenší součást tábora

menševici – ne-leninské křídlo Ruské sociálně demokratické strany

MVD – Ministerstvo vnutrennych děl (Ministerstvo vnitra od roku 1946 tajná či politická policie); v roce 1954 je nahradil KGB

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Lidový komisariát vnitra): tajná policie ve třicátých letech a za druhé světové války, nástupce OGPU

OGPU – Objediňonnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Sjednocená státní politická správa): tajná policie koncem dvacátých a začátkem třicátých let, nástupce GPU

orig. – originál

politbyro – politické byro Ústředního výboru Komunistické strany, nejdůležitější rozhodovací orgán SSSR

pridurok – vězeň, který nechodil na „obecné práce“, ale měl jednodušší nebo kvalifikovanější práci

RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika

samizdat – nelegální, undergroundové publikace

SLON – Severnyje lagerja osobogo naznačenija (Severní tábory zvláštního určení). První tábory pro politické vězně ve dvacátých letech.

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

šaraška – zvláštní věznice, kde byli shromážděni vědci a techničtí odborníci, kteří vykonávali zvláštní úkoly. Zavedl je v roce 1938 Berija.

trojka – trojice sovětských úředníků, kteří místo soudů odsuzovali vězně v období hromadného zatýkání od roku 1937

USA – Spojené státy americké

ÚV – ústřední výbor

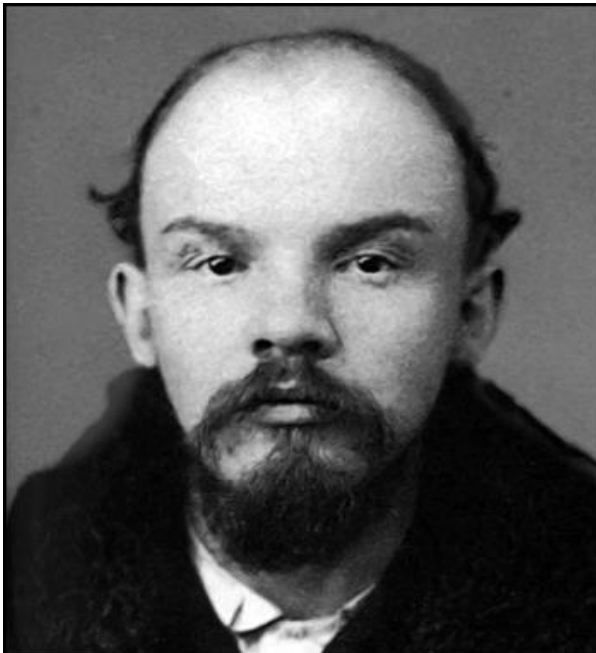
Dokumentární přílohy

Obrázek č. 1: Felix Edmundovič Dzeržinskij

Zdroj: <http://santroch.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=209676>

Obrázek č. 2: Vladimír Illjič Lenin

Zdroj: <http://spartacus-educational.com/RUSlenin.htm>

Obrázek č. 3: Josif Vissarionovič Stalin

Zdroj: <http://www.bbc.com/news/world-asia-35427926>

Obrázek č. 4: Nikita Sergejevič Chruščov

Zdroj: <http://sylladys.com/cs/pages/327976>

Obrázek č. 5: Lavrentij Pavlovič Berija

Zdroj: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/318474-lavrentij-berija.html>

Obrázek č. 6: Leonid Illjič Brežněv

Zdroj: http://www.simonak.eu/index.php?stranka=pages/h_k/11_10.htm

Obrázek č. 7: Michail Sergejevič Gorbačov

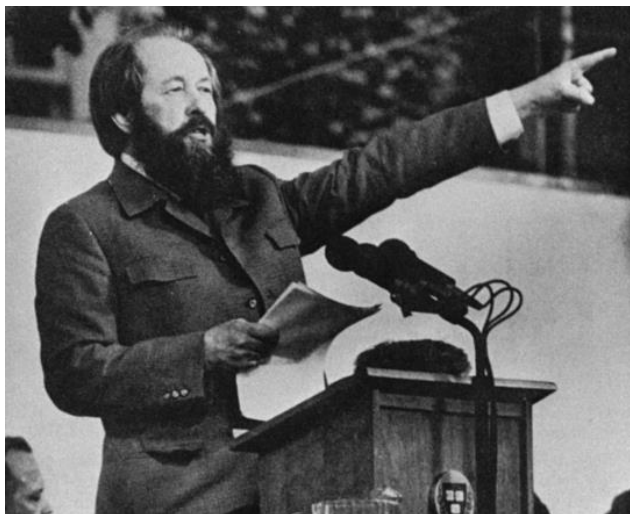
Zdroj: <http://citaty.net/autori/michail-sergejevic-gorbacov/>

Obrázek č. 8: Alexandr Isajevič Solženicyn (zek)

Zdroj: <https://24smi.org/celebrity/3579-aleksandr-solzhenitsyn.html>

Obrázek č. 9: Alexandr Isajevič Solženicyn (projev na Harvardské univerzitě, 1978)

Zdroj: <http://www.pravmir.com/a-world-split-apart/>

Obrázek č. 10: Alexandr Solženicyn (vlevo) a Vladimir Putin (vpravo) (r. 2007)

Zdroj: http://kultura.zpravy.idnes.cz/ctyricet-let-sousostrovi-gulag-dnl-literatura.aspx?c=A131226_142110_literatura_vdr

Obrázek č. 11: Solovecký nápravně – pracovní tábor (vstup)

Zdroj: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/zrod-gulagu/>

Obrázek č. 12: Stavba Bělomořsko – baltského kanálu

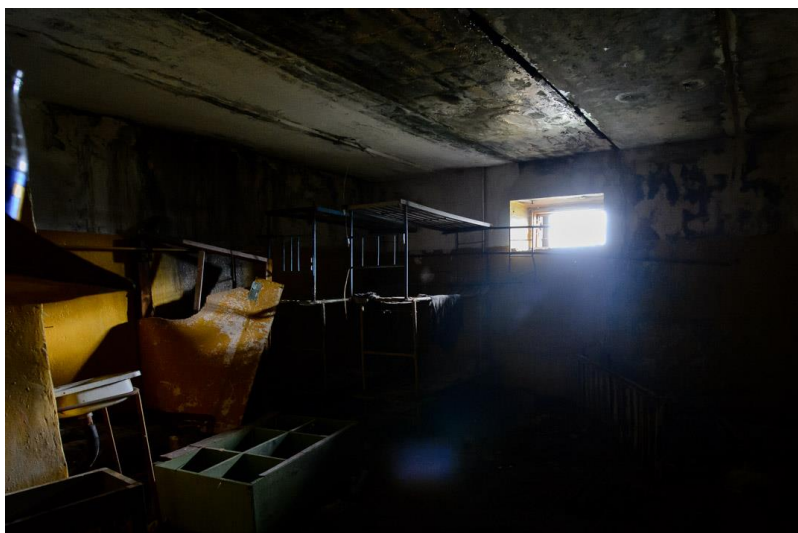
Zdroj: <http://www.gulag.eu/gulag/storm.html>

Obrázek č. 13: Pracovní tábor na Sibiři

Zdroj: <http://extrastory.cz/kruty-osud-very-sosnarove-ve-ctnacti-ji-rusove-odvlekli-na-sibir-prosla-si-pekle-ruskeho-gulagu.html>

Obrázek č. 14: Vězeňská cela na Kolymě dnes (asi pro 20 osob)

Zdroj: <http://alkrylov.livejournal.com/510201.html>

Obrázek č. 15: Společnost Norilsk Nickel ve městě Norilsk

Zdroj: https://xman.idnes.cz/sibir-norilsk-emise-mraz-0xz-/xman-styl.aspx?c=A160922_143241_xman-styl_fro